

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**MERIPELASTUS SUOMEN MERIPELASTUSTOIMEN
VASTUUALUEELLA SODAN AIKANA**

Tutkielma

Kapteeniluutnantti

Mika Suutarinen

Esiupseerikurssi 67

Rajavartiolinja

Huhtikuu 2015

Kurssi Esiupseerikurssi 67	Linja Rajavartiolinja
Tekijä Kapteeniluutnantti Mika Suutarinen	
Tutkielman nimi Meripelastus Suomen meripelastustoimen vastualueella sodan aikana	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen, oikeusoppi	Säilytyspaikka Kurssikirjastot (MPKK ja RMVK)
Aika: Huhtikuu 2015	Tekstisivuja 35 Liitesivuja 3
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Meripelastuksen järjestelyt sodan aikana on ollut vähän tutkittu aihepiiri meripelastuksen tutkimuksen alueella. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tehdä perustutkimusta aiheesta sitä koskevan lainsäädännön ja sodan oikeussääntöjen näkökulmasta tarkasteltuna.</p> <p>Päätutkimusongelmana on selvittää miten sodan ajan meripelastus on järjestettävissä Suomessa voimassa olevan lainsäädännön ja valtiosopimusten mukaan.</p> <p>Alatutkimuskysymyksiksi muodostuivat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mikä toimivaltainen viranomainen vastaa sodan aikana meripelastuksesta? • Miten sodan ajan meripelastus eroaa lainsäädännön kautta rauhan ajan meripelastuksesta? • Miten kansainväliset valtiosopimukset vaikuttavat ja järjestävät sodan ajan meripelastusta? • Miten kansallisessa lainsäädännössä on otettu huomioon kansainväliset sopimukset? <p>Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa oli lainopin keinoin tutkia voimassa olevaa lainsäädäntöä ja saada tulkinnan kautta tietoa siitä, miten vallitsevassa tilanteessa tulisi toimia. Meripelastuslainsäädännön kehittymisen tarkastelun osalta tutkimuksessa on oikeushistoriallinen tutkimusote. Aikaisemmin aihepiiriin liittyvien suunnitelmien osalta laajensin tutkimusta haastattelututkimuksen avulla.</p> <p>Tutkimuksen havaintoina voidaan todeta, että sodan oikeussääntöjä ei ole huomioitu meripelastukseen liittyvän lainsäädännön valmisteluissa. Lainsäädännössä ei ole myöskään huomioitu Rajavartiolaitoksen tarpeita poikkeusolojen tai sodan ajan meripelastuksen järjestämiseksi. Sodan oikeussäännöt mahdollistavat haluttaessa meripelastuskeskusten, rannikkopelastusalusten ja meripelastusilma-alusten toiminnan taistelalueen meripelastustehtävissä. Näiden yksiköiden olisi mahdollista saada suojaa sotatoimilta johtaessaan ja suorittaessaan taistelalueen meripelastustehtäviä.</p>	
Avainsanat Rajavartiolaitos, Meripelastus, Meripelastustoimi, Sodan oikeussäännöt	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
2. TUTKIMUKSEN TEORIA	2
3. SUOMEN MERIPELASTUSJÄRJESTELMÄN KEHITTYMINEN JA NYKYTILA.....	3
3.1 Kansallinen lainsäädäntö.....	3
3.1.1 Meripelastuslainsäädännön muodostuminen Suomessa	3
3.1.2 Suomen meripelastusjärjestelmä	11
3.2 Kansainväliset valtiosopimukset	14
3.3 Sodan oikeussäännöt.....	17
4. MERIPELASTUS SODAN AIKANA	19
4.1 Taustaa sodan ajan meripelastukseen liittyen	19
4.2 Meripelastuksen järjestelyt sodan aikana.....	22
4.3 Yleisiä huomioita taistelualueen meripelastuksen osalta.....	28
4.4 Case mereen pelastautunut taistelulentäjä.....	29
4.5 Case laivastoaluksen taisteluhaveri	31
4.6 Case rannikkojoukon taistelu saarella.....	33
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	34

LÄHTEET

LIITEET

1. JOHDANTO

Panssarilaiva Ilmarinen suoritti 13. syyskuuta 1941 harhautusoperaatiota merellä osana suurempaa alusosastoa. Ensimmäisenä ajaneen Ilmarisen suojarahvaaniin takertui miina, joka aluksen tehdessä käännöstä räjähti sen kölin alla. Noin minuutissa alus oli kaatunut kyljelleen ja se upposi nopeasti vain kuusi minuuttia räjähdysen jälkeen. Onnettomuudessa menehtyi 271 merisotilasta. Panssarilaivan kanssa samassa operaatiossa saattoaluksina toimineet – merivartiolaitoksesta laivastoon liitetyt – vartiomoottoriveneet onnistuivat pelastamaan 132 merisotilasta.¹

Sodankuva ja sodan käyntiin vaikuttavat valtiosopimukset ovat muuttuneet paljon sitten toisen maailmansodan. Miten esimerkiksi vastaava sodan aikana suoritettava meripelastustehtävä voitaisiin toteuttaa nykyaikana?

Tutkimuksen tutkimusongelmana on:

Miten meripelastus on Suomessa järjestettävissä sodan aikana Suomea velvoittavien kansainvälisten valtiosopimusten näkökulmasta tarkasteltuna?

Alatutkimuskysymyksiksi muodostuvat:

- Mikä toimivaltainen viranomainen vastaa sodan aikana meripelastuksesta?
- Miten sodan ajan meripelastus eroaa lainsäädännön kautta rauhan ajan meripelastuksesta?
- Miten kansainväliset valtiosopimukset vaikuttavat ja järjestävät sodan ajan meripelastusta?
- Miten kansallisessa lainsäädännössä on otettu huomioon kansainväliset sopimukset?

Aihepiiristä ei ole helposti löydettävissä kansallista eikä kansainvälistä tutkimusta lainsäädännön näkökulmasta. Kuitenkin muuttuneessa kansainvälisessä tilanteessa olisi hyödyllistä saada havaintoja myös tämän aihealueen lainsäädännön soveltamisesta poikkeusolojen aikana. Tutkimukselle on käytännön tarvetta, se luo perustetta jatkotutkimukselle ja antaa välineitä arvioida sodan ajan meripelastuksen suunnittelua.

¹ Sundbäck, 2005, s.115

Aikaisempaa tutkimusta meripelastuksesta on verrattain paljon Maanpuolustuskorkeakoulun eri tutkintoihin liittyen. Komentajakapteeni Markku Halonen on tutkinut meripelastusta Suomessa ja komentajakapteeni Marko Tuominen meripelastustoimen riskien analysointia yleisesikuntaupseerin diplomitöissään. Kapteeniluutnantti Kari Nousiainen on tutkinut esiupseerikurssin tutkielmassaan Suomen meripelastusjärjestelmän kehittymistä ja kapteeniluutnantti Jari Lahtinen meripelastuspalvelun kansainvälistä yhteistoimintaa ja sen kehittämistä, Komentajakapteeni Petteri Leppäsen sotatieteiden maisterin tutkinnon tutkielman aiheena oli meripelastuksen johtamisen kompleksisuus Suomessa ja kadetti Jani Järäisen tutkielmassa tutkimuksen kohteena oli Suomen meripelastusjärjestelmän kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet.²

Edellä mainittujen tutkimuksien lisäksi on vielä muitakin meripelastusalaan liittyviä tutkimuksia, mutta edellä mainitut ovat lähimpänä tämän tutkimuksen aihepiiriä. Nämä tutkielmat kuitenkin tarkastelevat vain rauhan ajan meripelastuksen ilmiöitä, eivätkä täten kaikilta osin sovellu tämän tutkielman lähteiksi.

2. TUTKIMUKSEN TEORIA

Oikeustieteen tutkimusmenetelmien osalta tutkimus kuuluu Suomea käsitteleviltä osiltaan lainopin eli oikeusdogmatiikan osa-alueelle. Tutkimus rakentuu voimassa olevien oikeusläheteiden varaan, joita käytetään etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen osoittamassa järjestyksessä. Lainoppi pyrkii antamaan vastauksen siihen miten tapahtuvassa tilanteessa pitäisi toimia voimassa olevan oikeuden mukaan (tulkinta).³

Toisaalta lainopin keskeinen tehtävä on myös tutkimuskohteen systematisointi eli voimassa olevan oikeuden jäsentäminen. Täten lainoppi pyrkii luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka varassa oikeutta tulkitaan. Systematisointi auttaa löytämään etsittävät säännökset, mutta myös hahmottamaan oikeudellisten järjestelyjen kokonaiskuvaa ja niiden välisiä keskinäissuhteita.⁴

Meripelastuslainsäädännön kehittymisen tarkastelun osalta tutkimuksessa on oikeushistoriallinen tutkimusote. Oikeushistoria voi tarkastella yhteiskunnallista ja kansainvälistä kehitystä,

² Halonen, Tuominen, Nousiainen, Lahtinen, Leppänen ja Järäinen

³ Husu ym., 2008, s. 20

⁴ Husu ym., 2008, s. 20–21

joka on johtanut voimassa olevien oikeudellisten sääntöjen syntyyn.⁵ Tarkastelu noudattaa kansainvälistä eurooppalaista oikeusprosessista lähestymistapaa.⁶

3. SUOMEN MERIPELASTUSJÄRJESTELMÄN KEHITTYMINEN JA NYKYTILA

3.1 Kansallinen lainsäädäntö

3.1.1 Meripelastuslainsäädännön muodostuminen Suomessa

Meripelastukseen velvoittavaa lainsäädäntöä on ollut jo vuosisatojen ajan⁷. Tässä tutkielmassa tarkasteltavana on meripelastuslainsäädännön kehittyminen Suomen itsenäisyyden aikana meripelastuksen nykyisen johtavan viranomaisen eli Rajavartiolaitoksen näkökulmasta.

Rajavartiolaitoksen tehtävien näkökulmasta katsottuna, meripelastuksen voidaan katsoa alkaneen sen merellisten tehtävien aikaisemman suorittajan, merivartiolaitoksen perustamisen myötä. Toiminta perustui merivartiolaitoksesta annettuun asetukseen (196/1930), jonka mukaan:

Merivartiolaitoksen tehtävänä on ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta niillä valtakunnan merirajalla olevilla alueilla, joiden valvonta merivartiolaitokselle määrätään, sekä Laatokalla, ja siinä tarkoituksessa

5) avustaa merihätään joutuneita.⁸

Meripelastustoiminta aloitettiin tuolloin ilman erillistä ohjeistusta tullilaitokselta periytyneen aikaisemman käytännön perusteella ja nojautuen myös yleiseen meripelastusvelvollisuuteen.⁹ Sisäasiainministeriö antoi myöhemmin vuonna 1936 merivartiolaitokselle meripelastustoimintaohjeet, jotka nojautuivat vuoden 1923 alusten yhteentörmäyksestä sekä pelastuspalkkiosta annetun lain (64/1923) 15 §:n säädöksiin. Tässä laissa määriteltiin yleinen pelastusvelvollisuus kaikkien alusten päälliköille silloin, kun he voivat osallistua pelastustoimiin vaaran-
tamatta omaa alustaan ja sen henkilöstöä.¹⁰

⁵ Husu ym., 2008, s. 21

⁶ Haastattelu Kari T. Takamaa 27.3.2015

⁷ Halonen, s. 15–19

⁸ Peltoniemi, Säteri, Kirjavainen, 1969, s. 153 ja asetus merivartiolaitoksesta (196/1930)

⁹ Peltoniemi, Säteri, Kirjavainen, 1969, s. 200

¹⁰ Peltoniemi, Säteri, Kirjavainen, 1969, s. 201

Lain tulkintana ja sovellutusohjeena sisäasiainministeriö määräsi seuraavasti:

- pelastetut viedään lähimpään sellaiseen turvalliseen paikkaan, josta he voivat saada apua.
- omaisuuden pelastaminen annetaan apua kutsumalla paikalle apuväkeä sekä pelastamalla omaisuutta välittömältä vaaralta, kunnes apua saapuu,

Merivartiolaitos oli sotavuodet 1939–44 liitettynä osaksi puolustusvoimia. Sodan ajan organisaatioon kuuluvien tehtävien lisäksi merivartiolaitos suoritti kuitenkin samalla myös omia lakisääteisiä tehtäviään.¹¹ Vihollisuuksien päätyttyä merivartiolaitos liitettiin lailla (980/1944) osaksi Rajavartiolaitosta vuonna 1944 ja samalla merivartiolaitoksen tehtävät, mukaan luettuna osallistuminen meripelastukseen, siirtyivät sellaisenaan osaksi Rajavartiolaitoksen tehtäviä.¹²

Vuonna 1949 meripelastukseen osallistuneet toimijat, merenkulkuhallitus, rajavartioston esikunta, merivoimien esikunta, Suomen Meripelastusseura sekä posti- ja lennätinhallitus laativat yhteisiin periaatteisiin pohjautuvan sopimuksen meripelastuksen toimintaohjeista.¹³

Seuraavana kehitysasteena oli vuosina 1956–58 toiminut toinen meripelastuskomitea. Komitea katsoi Suomeen tarvittavan ylimmän meripelastustoimintaa koordinoivan elimen. Komitea näki tärkeäksi, että yhdestä paikasta on voitava johtaa toimintaa merelle. Kuitenkin se myös tähdensi, että meripelastuselimien itsenäistä toimintaa ei saisi rajoittaa millään toimikunta-asteella tapahtuvalla ohjauksella. Käytännön toiminnan toimikunta näki jatkuvan parhaiten yhteistyön muodossa. Valtioneuvosto asetti pysyvän meripelastusasianneuvottelukunnan, josta tuli meripelastustyöhön osallistuvien yhdyselin sekä meripelastuspalvelun toimintasuunnitelmien ja kehittämissuunnitelmien laatija.¹⁴

Käytännön toimissa havaittiin tarve kehittää meripelastusta edelleen, jolloin Valtioneuvoston päätöksellä määriteltiin järjestelyt meripelastuspalvelun kehittämiseksi. Päätöksessä sisäasianministeriö määrättiin huolehtimaan meripelastuksen yleissuunnittelusta, - johdosta ja - valvonnasta sekä koordinoinnista. Ministeriön avuksi asetettiin valtakunnallinen pelastuspalvelun neuvottelukunta. Päätös määritteli myös edelleen laadittavat valtakunnalliset ja valtakunnan osa-alueita merialueen pelastuspalvelussa koskevat suunnitelmat. Täten ensimmäinen meripelastusohje tuli väliaikaisena käyttöön 1974 ja sisäasianministeriö vahvisti sen vuonna 1977.¹⁵

-
- sairaiden kuljetusta suoritetaan, jos kyseessä on hengenvaara eikä muita kulkuneuvoja ole saatavilla,
 - kadonneita etsitään ja hukkuneita naarataan päällikön harkinnan mukaan,
 - omaisuuden pelastamista ja sairaiden kuljetuksesta peritään poltto- ja voiteluainekuluja vastaava korvaus, joka tuloutetaan valtiolle satunnaisena tulona.

¹¹ Sundbäck, 2005, s. 96–112

¹² Sundbäck, 2005, s. 145 ja laki rajavartiolaitoksesta (980/1944)

¹³ Kaisalo, 1980, s. 6

¹⁴ Kaisalo, 1980, s. 6

¹⁵ Kaisalo, 1980, s. 6

Meripelastusohje määritteli, että meripelastuskeskukset aloittivat toimintansa merivartiostojen esikuntien yhteydessä ja meripelastuslohkokeskukset merivartioalueiden komentopaikkojen yhteydessä. Rajavartiolaitoksen tehtäväksi oli määritelty "auttaa merihätään joutuneita ja johtaa meripelastuspalveluun osallistuvien yhteistoimintaa." Myös Rajavartiolaitosta koskeva asetus muutettiin vastaamaan tätä käytäntöä.¹⁶ Käytännössä asetus määritteli ensimmäistä kertaa Rajavartiolaitoksen meripelastustehtäviä johtavaksi viranomaiseksi.

On huomattavaa, että Rajavartiolaitoksesta säädettiin uusi laki 10.1.1975. Tässä laissa ei kuitenkaan mainittu meripelastusta Rajavartiolaitoksen tehtävänä lain tasolla. 1 § 2 mom. toteaa seuraavasti "erinäisistä Rajavartiolaitoksen tehtävistä on säädetty erikseen, asetuksella voidaan Rajavartiolaitokselle antaa muitakin sille soveltuvia tehtäviä."¹⁷

Vuoden 1975 Rajavartiolaitoksesta annetun lain perusteella annettu asetus Rajavartiolaitoksesta (2/1976) säädettiin vuosi lain säätämisen jälkeen. Meripelastusta koskeva säädös löytyy asetuksen 2 §:n 2 momentista "Rajavartiolaitoksen tehtävänä on lisäksi:

2) etsiä ja auttaa kadoksissa olevia sekä merihätään joutuneita ja johtaa meripelastuspalveluun osallistuvien yhteistoimintaa."¹⁸

Myöhemmin, vuonna 1976, lakia Rajavartiolaitoksesta täydennettiin pykälällä 15 a (358/76), jossa merivartioston komentajalle annettiin oikeus palo- ja pelastustoimesta annetun lain nojalla määrätä merivartioston toimintapiirissä oleskeleva henkilö avustamaan Rajavartiolaitosta meripelastuspalvelun suorittamisessa. Tämä toteutettu lakimuutos mahdollisti myös meripelastuksessa tarvittavan materiaalin luovuttamisen tarvittaessa merivartioston komentajan määräyksestä.¹⁹ Tämän lakipykälän lisäyksen myötä meripelastus – vanhalla käsitteellä meripelastuspalvelu – esiintyy ensimmäistä kertaa käsitteenä eduskuntalain tasolla.

Vuoden 1977 meripelastusohje ehti olla alle vuoden voimassa, kun sen toimivuus tuli arvioinnin kohteeksi "Viikinki"-moottoriveneen onnettomuuden seurauksena²⁰. Onnettomuutta tutkineen tutkintatoimikunnan selvityksen²¹ perusteella sisäasianministeriö antoi pelastuspalvelun valtakunnalliselle neuvottelukunnalle kiireellisesti tehtäväksi tehdä esitys meripelastuspalvelun kehittämiseksi. Neuvottelukunta esitti vuonna 1980 esityksessään:

¹⁶ Kaisalo, 1980, s. 6–7

¹⁷ Laki rajavartiolaitoksesta (5/1975)

¹⁸ Asetus rajavartiolaitoksesta (2/1976)

¹⁹ Laki rajavartiolaitoksesta annetun lain muuttamisesta (358/1976)

²⁰ Wikipedian artikkeli Viikinki veneen onnettomuudesta
[http://fi.wikipedia.org/wiki/Viikinki_\(moottorivene\)](http://fi.wikipedia.org/wiki/Viikinki_(moottorivene))

²¹ Viikinki veneen onnettomuuden tutkintatoimikunnan selvitys

http://www.onnettomuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/vesiliikenneonnettomuuksien_tutkinta/vanhemmattutkinnat/qcUKjw0CF/1_1978_Tutkintaselostus.pdf

1) että rajavartiolaitos säädösteitse määrättäisiin huolehtimaan meripelastuspalvelun yleisestä kehittämisestä ja että rajavartiolaitoksen esikuntaan perustetaan meripelastustoimisto.

2) että eräille merialueella toimiville viranomaisille (puolustusvoimat, merenkulkulaitos, poliisi, tulli ym.) säädetään nykyistä täsmällisemmin velvollisuus osallistua meripelastuspalveluun.²²

Edellä mainitun, mutta myös rahtilaiva Malmin onnettomuuden²³ seurauksena pelastuspalvelun neuvottelukunnan meripelastusjaosto valmisteli uuden meripelastusohjeen, nimeltään *Meripelastusohje 80*, jonka sisäasiainministeriö vahvisti 11.7.1980.²⁴ Myös Rajavartiolaitoksesta annettua asetusta muutettiin asetuksella (336/1980) ennen uuden ohjeen vahvistamista seuraavasti:

2 § Rajavartiolaitoksen tehtävänä on lisäksi:

2) etsiä ja auttaa kadoksissa olevia sekä merihätään joutuneita ja huolehtia meripelastuspalvelun johtamisesta, suunnittelusta ja valvonnasta sekä meripelastuspalveluun osallistuvien eri viranomaisten ja muiden yhteisöjen toiminnan yhteensovittamisesta.²⁵

Aikaisemmassa Rajavartiolaitoksen asetuksessa (2/1976) Rajavartiolaitoksen tehtävänä oli "johtaa meripelastuspalvelun yhteistoimintaa". Asetusmuutoksen jälkeen Rajavartiolaitoksen tehtävä on selkeämmin "huolehtia meripelastuspalvelun johtamisesta". Lisäksi tuli myös velvoite "huolehtia suunnittelusta ja valvonnasta".²⁶ Asetusmuutoksen myötä Rajavartiolaitokselle tuli selkeä johtamis-, suunnittelu- ja valvontavastuu meripelastuksesta.

Edellä mainittujen onnettomuuksien lisäksi myös saksalaisen Rebecca -laivan²⁷ uppoamisen vaikutuksesta valtioneuvosto asetti ministeriryhmän käsittelemään meripelastuspalveluorganisaation kehittämistä. Ministeriryhmä katsoi, että Rajavartiolaitokselle on uskottava selvemmin säädöksin meripelastuspalvelun yleinen suunnittelu-, valmistelu-, johto-, yhteensovittamis- ja kehittämisvastuu. Lisäksi ministeriryhmä katsoi, että meripelastuspalveluun osallistuvien viranomaisten velvollisuudet on selkiytettävä.²⁸

Ministeriryhmän näkemyksen ja kansainvälisen kehityksen seurauksena meripelastusta varten säädettiin 1982 oma erityislakinsa eli laki meripelastuspalvelusta (628/1982). Tämän lain 2 §:n mukaan:

Rajavartiolaitos suorittaa meripelastuspalvelua sekä huolehtii meripelastuspalvelun suunnittelusta, johtamisesta ja valvonnasta samoin kuin meripelastuspalveluun osallistuvien viranomaisten ja yhteisöjen toiminnan yhteensovittamisesta.²⁹

²² Kaisalo, 1980, s. 7

²³ http://fi.wikipedia.org/wiki/M/S_Malmi

²⁴ Kaisalo, 1980, s. 7

²⁵ Asetus rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen muuttamisesta (336/1980) 2 §

²⁶ Asetus rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen muuttamisesta (336/1980) 2 §

²⁷ Kaisalo, 1980, s. 7

²⁸ Kaisalo, 1980, s. 7

²⁹ Laki meripelastuspalvelusta (628/1982) 2 §

Tämän uuden erityislain myötä meripelastus tuli selkeästi eduskuntalain tasolla osaksi Rajavartiolaitoksen tehtäviä. Laki myös edelleen korosti Rajavartiolaitoksen asemaa meripelastusta johtavana viranomaisena.

Uusi laki myös velvoitti muita viranomaisia osallistumaan meripelastuspalveluun asetuksessa tarkemmin määritellyssä laajuudessa.³⁰ Aikaisemmin meripelastukseen osallistuminen oli määritelty vain viranomaisen ohjeessa, mikä ei ole luonteeltaan oikeudellisessa merkityksessä velvoittavaa, laintulkinnan näkökulmasta tarkasteltuna.³¹

Asetus meripelastuspalvelusta (661/1982) tarkentaa säädetyn meripelastuslain kohtia. Lisäksi se määrittää, mitkä meripelastuksen asiat edelleen sisällytetään meripelastusohjeeseen.³²

Asetuksissa Rajavartiolaitoksesta (358/1992) ja (1026/1994) on mainittu Rajavartiolaitoksen tehtäviin kuuluvana myös meripelastuspalvelu. Asetusten pykälien teksti on yhteneväinen meripelastuspalvelulain tekstin kanssa.³³

Laki ja asetus Rajavartiolaitoksesta uudistuivat 1999. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tullut muutoksia Rajavartiolaitoksen toimintaan meripelastuksen osalta. Laki Rajavartiolaitoksesta (320/1999) toteaa 2 luvun 6 §:n 2 momentissa, että "Meripelastuspalveluun kuuluvista Rajavartiolaitoksen tehtävistä säädetään erikseen."³⁴ Tällä toimenpiteellä osoitettiin, että tarkempi sääntely tapahtuu erityislainsäädännössä.

Meripelastuslainsäädäntö uudistui 2001, kun laki meripelastuspalvelusta kumottiin ja sen tilalle tuli meripelastuslaki (1145/2001).³⁵ Lainsäädännön uudistamisen taustalla oli tarve saada uudistuneet kansainväliset meripelastussopimukset, joihin Suomi oli myös liittynyt, huomioiksi kansallisessa lainsäädännössä. Lisäksi oli tarpeellista kansallisesti purkaa eri säädöksistä johtuvat ristiriitaisuudet pelastustehtäviin osallistuvien viranomaisten toiminnassa.³⁶

Meripelastuslain 3 § muutettiin lailla 1660/2009 ja tutkielmaa kirjoitettaessa voimassa oleva meripelastuslaki määrää seuraavasti:

3 § (29.12.2009/1660)

Johtava meripelastusviranomainen

³⁰ Laki meripelastuspalvelusta (628/1982)

³¹ Husu ym., 2008, s. 34

³² Asetus meripelastuspalvelusta (661/82)

³³ Asetus Rajavartiolaitoksesta (358/1992) ja asetus Rajavartiolaitoksesta (1026/1994)

³⁴ Laki Rajavartiolaitoksesta (320/1999)

³⁵ Meripelastuslaki (1145/2001)

³⁶ Hallituksen esitys HE 71/2001vp 1.6.

Rajavartiolaitos on johtava meripelastusviranomainen, joka vastaa meripelastustoimen järjestämisestä. Tässä tarkoituksessa se:

- 1) huolehtii meripelastustoimen suunnittelusta, kehittämisestä ja valvonnasta samoin kuin meripelastustoimeen osallistuvien viranomaisten ja vapaaehtoisten toiminnan yhteensovittamisesta;
- 2) johtaa ja suorittaa etsintä- ja pelastustoimintaa;
- 3) vastaa vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitamisesta sekä puhelinvälitteisten lääke- ja palveluiden välittämisestä aluksille;
- 4) osallistuu vaaratilanteiden ennaltaehkäisyyn;
- 5) vastaa merenkulun avustuspalvelusta;
- 6) vastaa COSPAS-SARSAT-järjestelmällä välitettyjen merenkulun, ilmailun tai henkilökohtaisten hätälähettimien hätäviestien vastaanottamisesta ja välittämisestä kansalliselle vastuutaholle sekä COSPAS-SARSAT-järjestelmään liittyvien asioiden kansallisesta yhteensovittamisesta;
- 7) antaa meripelastustoimeen liittyvää johtamiskoulutusta sekä tarvittaessa muutakin meripelastustoimeen liittyvää koulutusta ja valistusta.

Kyseisen lain esitöissä hallituksen esityksen (HE 71/2001) yksityiskohtaisissa perusteluissa mainitaan Rajavartiolaitokselle uusina tehtävinä vastuu meripelastustoimen kehittämisestä sekä meripelastustoimeen liittyvän koulutuksen antaminen.³⁷

Meripelastuslaki määrittää meripelastukseen osallistuvat yhteistyötahot seuraavasti:

4 § (29.12.2009/1660)

Muut meripelastukseen osallistuvat viranomaiset ja toimijat

Hätäkeskuslaitos, Ilmatieteen laitos, pelastuslaissa (379/2011) tarkoitettu alueen pelastustoimi, Liikenteen turvallisuusvirasto, Liikennevirasto, poliisi, puolustusvoimat, sosiaali- ja terveystoimen viranomaiset, Tulli ja ympäristöviranomaiset (muu meripelastusviranomainen) ovat rajavartiolaitoksen ohella velvollisia osallistumaan korvauksetta meripelastustoimen tehtäviin, jos se on niiden toimialaan kuuluvien tehtävien kannalta perusteltua taikka jos se vaaratilanteen vakavuus ja erityisluonne huomioon ottaen on tarpeen, eikä meripelastustoimen tehtävän suorittaminen merkittävällä tavalla vaaranna viranomaisen muun tärkeän lakisäätötehtävän suorittamista.³⁸

Samassa pykälässä on myös muiden meripelastukseen osallistuvien viranomaisten tarkempi tehtävän kuvaus. Meripelastuslaki määrää, että vapaaehtoistoimintaa voidaan käyttää meripelastustoimen apuna, mutta ei kuitenkaan tehtävissä, joihin sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä.³⁹

Esimerkiksi Puolustusvoimien tehtävistä 4 § toteaa seuraavasti:

- 6) puolustusvoimat valvoo merialuetta onnettomuus- ja vaaratilanteiden havaitsemiseksi ja paikantamiseksi alueellisen koskemattomuuden valvontaan liittyen sekä osallistuu etsintä- ja pelas-

³⁷ Hallituksen esitys HE 71/2001vp

³⁸ Meripelastuslain muutos (1660/2009)

³⁹ Meripelastuslaki (1445/2001) 6 §

tustoimintaan tarjoamalla käytettäväksi sille kuuluvaa erityisasiantuntemusta, henkilöstöä ja kalustoa.

Rajavartiolaitoksessa tapahtui lakiuudistus vuonna 2005. Tällöin aikaisempi laki Rajavartiolaitoksesta kumottiin ja sen korvasi rajavartiolaki (578/2005). Uusi rajavartiolaki ei tuonut säädöksiin muutosta meripelastuksen osalta, vaan se tutkielman kirjoitushetkellä voimassa olevassa 26 §:ssä toteaa.⁴⁰

Pelastustoimintaan ja sairaankuljetuksiin osallistuminen

Sen lisäksi, mitä meripelastuslaissa säädetään, rajavartiolaitos osallistuu muuhun pelastustoimintaan sekä maastoon eksyneiden tai siellä muutoin välittömän avun tarpeessa olevien henkilöiden etsintään asettamalla käytettäväksi kalustoa, henkilöitä ja asiantuntijapalveluja, jos sitä on onnettomuuden taikka hädän laajuus tai erityisluonne huomioon ottaen pidettävä välttämättömänä.

Rajavartiolaitos voi suorittaa kiireellisen sairaankuljetuksen, jos siitä vastaava viranomainen tai sairaankuljetuspalvelun tarjoaja ei voi suorittaa kuljetusta pelastumisen vaarantumatta.

Lisäksi pykälään on myöhemmin lisätty lailla (749/2014) 3 momentti seuraavasti:

Rajavartiolaitos voi osallistua terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettuun ensihoitopalve luun sen mukaan kuin siitä erikseen sovitaan.⁴¹

Toteutettu lakiuudistus ei tuonut muutosta meripelastuslain mukana tullessiin Rajavartiolaitoksen tehtäviin. Hallituksen esityksessäkin todetaan meripelastuslain kautta Rajavartiolaitok selle asetettu tehtävä toimia johtavana meripelastusviranomaisena. Hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, että eduskunnan hallintovaliokunta on pitänyt tärkeänä, etteivät Rajavar tiolaitoksen pelastustehtävät vaaranna rajavartiotehtävien ja sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävien suorittamista.⁴²

Yhteenvedona kansallisen meripelastuslainsäädännön kehittymisestä nykypäivään voidaan todeta, että Rajavartiolaitos vastaa niin rauhan kuin sodan ajan meripelastuksesta. Meripelas tuslainsäädäntö ei millään tasolla erottele meripelastuksen suorittamista rauhan tai sodan ai kana. Sodan aikaisesta poikkeavasta toimintatavasta ei löytynyt mainintoja sen enempää ny kyisestä meripelastuslainsäädännöstä kuin rajavartiolainsäädännöstäkään. Myöskään kum mankaan lain esityöt eivät ole ottaneet kantaa meripelastuksen suorittamiseen poikkeusolois sa.

Meripelastuslaista poiketen pelastuslaissa (379/2011) on kuitenkin määräys myös sodan ajan toimintaan liittyen seuraavasti:

2 § Lain soveltamisala

⁴⁰ Rajavartiolaki (578/2005) 26 §

⁴¹ Laki rajavartiolain muuttamisesta (749/2014)

⁴² Hallituksen esitys HE 6/2005 vp

3) organisaatiosta, hallinnosta ja toimivallasta.

Pelastustoimen viranomaiset huolehtivat toimialaansa kuuluvista maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana tehdyissä Geneven sopimuksissa (SopS 8/1955), jäljempänä *Geneven yleissopimukset*, sekä kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta tehdyissä Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjoissa (SopS 82/1980) määritellyistä väestönsuojelutehtävistä.

Tässä laissa säädetään myös yhteistoiminnasta 2 ja 3 momentissa mainittujen tehtävien hoitamisessa sekä niihin varautumisessa.

Lisäksi pelastustoimen viranomaisille voi kuulua tehtäviä sen mukaan kuin muussa laissa säädetään.

Tämän lain mukainen toiminta on suunniteltava ja järjestettävä siten, että se on mahdollista myös valmiuslain (1080/1991) mukaisissa poikkeusoloissa. Pelastustoimen erityisistä toimivaltuuksista poikkeusoloissa säädetään valmiuslaissa.⁴³

Ensilukemalla lainkohta vaikuttaisi koskevan myös sodan aikana tapahtuvaa meripelastusta siten, että se siirtäisi toimintavelvoitetta pelastamisesta merellä pelastustoimen suuntaan. Kuitenkin hallituksen perusteluissa todetaan, että

"Muiden hallinnonalojen Geneven sopimusten mukaiset tehtävät (esimerkiksi lääkintähuolto) toteutetaan asianomaisten viranomaisten (esimerkiksi sosiaali- ja terveysviranomaiset) toimesta ja lakiehdotuksen 6 luvun mukaisessa yhteistyössä pelastustoimen viranomaisten kanssa."

"Geneven sopimuksen ja sen lisäpöytäkirjojen mukaiset väestönsuojelutehtävät kuuluvat Suomessa tosiasiallisesti usean eri hallinnonalan vastuulle eikä Geneven sopimuksen mukaisia velvoitteita ole tyhjentävästi sisällytetty pelastustoimen lainsäädäntöön."⁴⁴

Hallituksen esitys huomioiden pelastuslaki ei näin ollen tuo muutosta sodan ajan meripelastuksen suorittamiseen.

Valmiuslaki ei ota suoraan kantaa Geneven sopimukseen ja niiden soveltamiseen. Sen 12 § toteaa kuitenkin varautumisvelvollisuudesta:

Valtioneuvoston, valtion hallintoviranomaisten, valtion itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten, muiden valtion viranomaisten ja valtion liikelaitosten sekä kuntien, kuntayhtymien ja muiden kuntien yhteenliittymien tulee valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan

⁴³ Pelastuslaki (379/2011)

⁴⁴ Hallituksen esitys HE 257/2010

etukäteisvalmisteluun sekä muilla toimenpiteillä varmistaa tehtäviensä mahdollisimman hyvää hoitaminen myös poikkeusoloissa.⁴⁵

Valmiuslaki antaa täten myös Rajavartiolaitokselle selkeän velvoitteen varautua eri toimenpiteillä poikkeusolojen – sota mukaan lukien – meripelastuksen järjestämiseen.

3.1.2 Suomen meripelastusjärjestelmä

Viimeisimmän meripelastuslain myötä on tullut käyttöön meripelastustoimen käsite. Meripelastusohje 2010 mukaan tällä tarkoitetaan:

tehtäväkokonaisuutta, johon kuuluu merellä vaarassa olevien ihmisten etsiminen ja pelastaminen, heille annettava ensivaste sekä vaaratilanteeseen liittyvän radioviestinnän hoitaminen. Lisäksi meripelastukseen katsotaan kuuluvan puhelinvälitteisten lääkäripalveluiden tuottaminen aluksille, merenkulun avustuspalvelu, eräiden hätämerkinantovälineiden käyttö sekäerialueella tapahtuvasta ensihoitopalvelu.⁴⁶

Meripelastusopas 2006 toteaa lisäksi, että meripelastustoimen vaatimukseen on voitava vastata kaikissa olosuhteissa ja kaikkina vuodenaikoina sekä myös poikkeusoloissa.⁴⁷

Meripelastustoimen toteuttamista varten meripelastustoimi on jaettu rauhan aikana hallinnolliseen ja operatiiviseen linjaan. Hallinnollisen linjan muodostavat Rajavartiolaitoksen esikunta, meripelastustoimen neuvottelukunta, merivartiostot ja Vartiolentolaivue.⁴⁸ Tämän hallinnollisen johtamisen tavoitteena on operatiivisen toiminnan perustan luominen ja turvaaminen sekä valtakunnallisten linjausten ja tavoitetasojen asettaminen.⁴⁹

Rajavartiolaitoksen esikunta toimii valtakunnallisesti meripelastustoimesta vastaavana viranomaisena (Suomen SAR Agency) ja tärkeimmät yhteistyöviranomaiset ja sidosryhmät ovat edustettuina Rajavartiolaitoksen koolle kutsumassa meripelastustoimen neuvottelukunnassa.⁵⁰

Meripelastustoimen neuvottelukunta toimii Rajavartiolaitoksen apuna osallistumalla meripelastustoimen suunnitteluun, kehittämiseen ja seurantaan⁵¹. Neuvottelukunnan toimikausi on kolme vuotta⁵². Toimikaudella 1.1.2014–31.12.2016 neuvottelukunnassa ovat edustettuina Rajavartiolaitos, Sisäministeriön Pelastusosasto, Poliisi, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suo-

⁴⁵ Valmiuslaki (1552/2011)

⁴⁶ Meripelastusohje 2010, s. 2

⁴⁷ Meripelastusopas 2006, s. 4

⁴⁸ Meripelastusopas 2006, s. 4

⁴⁹ RVLPAK C.16, s. 2

⁵⁰ Meripelastusopas 2006, s. 4

⁵¹ Meripelastusopas 2006, s. 11

⁵² RVLPAK C.16, s. 2

men ympäristökeskus, Hätäkeskuslaitos, Liikenteen turvallisuusvirasto, Ilmatieteen laitos, Liikennevirasto, Merivoimat, Tulli, Suomen Meripelastusseura ry., Ålands Sjöredningsskällskap r.f., Suomen Punainen Risti, Finnipilot Pilotage Oy, Meritaito Oy, Suomen Lauttaliikenne Oy ja Arctia Shipping Oy⁵³.

Merivartiostoissa hallinnollinen ja operatiivinen johtaminen kohtaavat. Suomen meripelastustoimen vastuualue on jaettu Länsi-Suomen meripelastuslohkoon ja Suomenlahden meripelastuslohkoon. Merivartioston komentaja vastaa lohkonsa meripelastustoimen johtajana, että merivartiostossa on toimintakykyinen meripelastusjärjestelmä ja sen johtamiseksi toimintakykyinen meripelastuksen johtokeskus (MRCC⁵⁴ tai MRSC⁵⁵).⁵⁶ Meripelastuslohkon (Search and rescue region; SRR) pelastusyksiköinä toimivat sen toiminta-alueella olevat merivartioston, muiden viranomaisten ja vapaaehtoisten alukset sekä tarvittaessa onnettomuuspaikan läheisyydessä olevat kauppalaivat ja huvialukset. Lisäksi pelastustehtäviin osallistuvat tarvittaessa Vartiolentolaivueen ilma-alukset.

Vartiolentolaivueen tehtävänä on hankkia, miehittää ja ylläpitää meripelastustoimessa tarvittavaa lentokalustoa. Lisäksi Vartiolentolaivue valmistautuu johtamaan, miehittämään ja huoltamaan lentäviä yksiköitä meripelastustilanteessa meripelastusjohtajan alaisuudessa.⁵⁷

Rajavartiolaitoksen pysyväisasiakirjan mukaan: "meripelastustapahtuman tilanteenmukaisessa johtamisessa eli meripelastuksen operatiivisessa johtamisessa, pyritään suunnitelmallisesti varmistamaan mahdollisimman aikainen tilanteen havaitseminen ja ennakointi, tilannekuvan muodostuminen ja ylläpito, oikea tilannearvio, tarvittava asiantuntemus, nopea päätöksenteko sekä päätösten tehokas toimeenpano ja niistä tiedottaminen."⁵⁸

Merivartioston komentajalla on, lohkonsa meripelastustoimen johtajana, operatiivisen toiminnan yleisjohtovastuu.⁵⁹ Käytännössä suurin osa meripelastustoimen vaaratilanteiden johtamisesta tapahtuu meripelastusjohtajan toimesta⁶⁰.

Meripelastusjohtaja (SMC= SAR Mission Co-ordinator) vastaa ihmisten etsimisestä ja pelastamisesta merellä. Hänen välittömässä alaisuudessaan toimivat meripelastuksen johtokeskuk-

⁵³ Sisäministeriön päätös 9.6.2014 Dno 4782/03/2013

⁵⁴ Maritime rescue co-ordination centre, meripelastuskeskus

⁵⁵ Maritime rescue sub-centre, meripelastuslohkokeskus

⁵⁶ RVLPAK C.16, s. 1-2

⁵⁷ Meripelastusopas 2006, s. 4

⁵⁸ RVLPAK C.16, s. 6

⁵⁹ RVLPAK C.16, s. 6

⁶⁰ Meripelastusopas 2006, s 5

sen henkilöstö sekä kaikki pelastusyksiköt riippumatta niiden hallinnollisista johtorakenteista. Onnettomuuspaikan johtaja ja lentotoiminnan koordinaattori ovat meripelastusjohtajan alaisuudessa tarvittaessa toimivia toimijoita.⁶¹ Meripelastusjohtajan koulutuksena on soveltuva merellinen upseerin tai opistoupseerin tutkinto ja tehtävän vaatima lisäkoulutus⁶².

Varsinaisia meripelastusyksiköitä (SRU= Search and Rescue Unit) ovat yksiköt, joissa on meripelastustoimen etsintä- ja pelastustehtävien hoitamista varten koulutettu miehistö ja jotka ovat varustettu tehtävän hoitamista varten. Tällaiset yksiköt meripelastustoimenjohtaja on määrännyt hallinnollisesti tehtävään.⁶³ Yleensä tällaisia yksiköitä ovat merivartiostojen alukset sekä ne muiden viranomaisten alukset, jotka täyttävät mainitut vaatimukset. Myös meripelastusseurojen aluksia on SRU -yksiköinä.

Toisena meripelastusyksikkötyyppinä ovat pelastusyksiköt (RU= Rescue Unit), joihin voivat toimia mitkä tahansa alukset, joita käytetään ihmishenkien pelastamiseen.⁶⁴ Yleisimpänä alustyyppinä ovat tapahtumapaikan läheisyydessä olevat huvi- tai kauppa-alukset.

Meripelastustilanteessa meripelastuskeskuksessa tai -lohkokeskuksessa toimiva meripelastusjohtaja määrittää tilanteen vaara-asteen, eli onko kyseessä epävarmuustilanne, hälytystilanne, hätätilanne vai merellinen avustustehtävä. Meripelastusjohtajalla on apunaan vähintään yksi operaattori, jonka päätehtävä on viestiliikenteestä huolehtiminen. Tarvittaessa meripelastusjohtokeskuksen henkilöstöä voidaan täydentää.⁶⁵

Vaara-asteen määrittämisen pohjalta meripelastusjohtaja hälyttää meripelastussuunnitelman mukaisesti meripelastusyksiköitä tehtävään. Käytettävien ja hälytettävien meripelastusyksiköiden valintaan vaikuttaa niiden varustus, henkilöstön koulutustaso, yksiköiden soveltuvuus alueeseen, olosuhteiden vaativuuteen ja tehtävään nähden sekä arvioitu saapumisaika. Hälyttäminen on kuitenkin tehtävä etupainotteisesti.⁶⁶

Meripelastukseen osallistuvat yksiköt toimivat hälytyksen saatuaan meripelastusjohtajan määräysten ja ohjeiden mukaan. Jokainen etsintä- tai pelastusyksikkö saa meripelastusjohtajalta yksilöidyn tehtävän. Kaikki tai osa tehtävään osallistuvista yksiköistä voidaan määrätä myös toimimaan onnettomuuspaikanjohtajan tai lentotoiminnan koordinaattorin alaisina. Meripelas-

⁶¹ Meripelastusopas 2006, s.7

⁶² Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta (1661/2009) 8 §

⁶³ Meripelastusopas 2006, s.7

⁶⁴ Meripelastusopas 2006, s.7

⁶⁵ Meripelastusohje 2010, s. 24–25

⁶⁶ Meripelastusohje 2010, s. 24–25

tuksen etsintä- ja pelastuslentoihin käytetään ensisijaisesti Rajavartiolaitoksen ilma-aluksia, mutta myös tarvittaessa muita ilma-aluksia, kuten Puolustusvoimien NH-90 helikopterikalustoa. Etsintä- ja pelastusyksikkö voi keskeyttää tai lopettaa annetun tehtävän vain meripelastusjohtajan luvalla.⁶⁷

Edellä kirjoitettu on vain lyhyt katsaus Suomen meripelastusjärjestelmän yleisiin periaatteisiin, jotta lukija voi hahmottaa tutkielman aihepiiriin rauhan ajan järjestelyjä. Lukija, joka haluaa tarkemmin perehtyä meripelastusta ohjaavaan normistoon, voi tutustua siihen Rajavartiolaitoksen internet-sivuilta osoitteesta <http://www.raja.fi/sar>. Tähän osoitteeseen päivitetään voimassa oleva Rajavartiolaitoksen meripelastusta koskeva ohjeisto.

Meripelastuksen johtosuhdekaavio on tutkielman liitteenä 1.

3.2 Kansainväliset valtiosopimukset

Merenkulkuun ja kansainväliseen merioikeuteen liittyvät valtiosopimukset antavat velvoitteita meripelastustoimen alalle. Yksi vanhimpia on ns. aavaa merta koskeva yleissopimus vuodelta 1958. Tässä sopimuksessa (SopS 6-7/1965) mainitaan meripelastuksen järjestämisestä 12 artiklan 2.kohdassa.

Kyseinen artikla aavaa merta koskevasta yleissopimuksesta on kuitenkin siirtynyt myös osaksi Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimusta. Tässä YK:n merioikeusyleissopimuksessa ja sen XI osan soveltamiseen liittyvässä sopimuksessa vuodelta 1982 (SopS 49–50/1996) meripelastuksen osalta keskeinen oikeussääntö on 98 artiklan kohta 2, jossa todetaan seuraavasti:

2. Jokaisen rantavaltion tulee edistää riittävän ja tehokkaan etsintä- ja pelastus-palvelun perustamista, käyttöä ja ylläpitoa turvallisuuden takaamiseksi merellä ja ilmatilassa sekä, milloin olosuhteet niin vaativat, olla yhteistoiminnassa tämän tarkoituksen toteuttamiseksi ryhtymällä alueellisiin järjestelyihin naapurivaltioiden kanssa.⁶⁸

Valtion yleiset velvollisuudet meripelastukseen todetaan tässä sopimuksessa ja tämän lisäksi on olemassa erityissopimuksia merenkulun turvallisuudesta ja meripelastustoiminnasta.

⁶⁷ Meripelastusohje 2010, s. 25

⁶⁸ YK:n merioikeusyleissopimus (SopS 49-50/1996)

Kansainvälinen yleissopimus ihmishenkien turvallisuudesta merellä vuodelta 1974 eli ns. SOLAS-sopimus on kokonaisuutena hyvin laaja valtiosopimus. Se tarkastelee merenkulun eri turvallisuusnäkökohtia pääosin alusturvallisuuden näkökulmasta. Valtiosopimusta⁶⁹ on muutettu ja nykyisin meriturvallisuutta koskeva sääntö velvoittaa Suomea seuraavasti:

V luku Merenkulun turvallisuus

7 sääntö Etsintä- ja pelastuspalvelut

1) Jokainen sopimushallitus sitoutuu varmistamaan, että kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhdytään hätäviestinnän järjestämiseksi ja toimenpiteiden koordinoimiseksi niiden vastuualueella sekä niiden rannikolla merihädässä olevien henkilöiden pelastamiseksi. Näihin toimenpiteisiin on sisällytettävä mahdollisiksi ja välttämättömiksi katsottujen etsintä- ja pelastuspalvelujen perustaminen, tarjoaminen ja ylläpitäminen ottaen huomioon meriliikenteen vilkkaus ja merenkulun vaarat; palvelujen avulla on mahdollisuuksien mukaan tarjottava riittävät keinot merihädässä olevien henkilöiden paikallistamiseksi ja pelastamiseksi.

2) Jokainen sopimushallitus sitoutuu antamaan tietoja käytössä olevista etsintä- ja pelastuspalveluistaan sekä niihin mahdollisesti suunnitelluista muutoksista.⁷⁰

Merkittävin meripelastuksen suorittamiseen vaikuttanut kansainvälinen valtiosopimus on ollut kansainvälinen yleissopimus etsintä- ja pelastuspalveluksesta merellä eli ns. Hampurin sopimus. Alkuperäisen sopimustekstin mukaan:

2 luku Organisaatio

2.1.1 Sopimuspuolten tulee varmistautua siitä, että tarpeelliset järjestelyt suoritetaan asianmukaisten etsintä- ja pelastuspalvelujen järjestämiseksi niiden rannikkomerellä hädässä olevien ihmisten pelastamiseksi.⁷¹

Nykyisin vastaavan sopimuksen (SopS 4–5/2002) velvoite on tarkentunut muotoon:

2 luku Organisaatio ja koordinointi

2.1 Etsintä- ja pelastuspalvelujen järjestämistä ja koordinointia koskevat järjestelyt (SopS 4-5/2002)

2.1.1 Sopimuspuolten tulee, mahdollisuuksien mukaan yksittäin tai yhteistyössä muiden valtioiden kanssa ja tarvittaessa järjestön kanssa, osallistua etsintä- ja pelastuspalvelujen kehittämiseen sen varmistamiseksi, että apua annetaan jokaiselle, joka on joutunut merihätään. Saatuaan tiedon, jonka mukaan henkilö on merihädässä tai hänen oletetaan joutuneen merihätään, sopimus-

⁶⁹ Kansainvälinen yleissopimus ihmishenkien turvallisuudesta merellä (SopS 11/1981)

Aikaisempi meripelastusta koskeva vuoden 1974 sopimusteksti

V luku Merenkulun turvallisuus

5 sääntö Etsintä ja pelastus

(a) Jokainen sopimushallitus sitoutuu varmistamaan sen, että ryhdytään kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin rannikon vartiointiksi ja oman maan rannikolla merihädässä olevien henkilöiden pelastamiseksi. Näihin toimenpiteisiin tulee kuulua sellaisten meriturvallisuusjärjestelyjen luominen, käyttäminen ja ylläpitäminen, jotka meriliikenteen vilkkaus ja merenkulun vaarat huomioon ottaen katsotaan mahdollisiksi ja välttämättömiksi ja niiden tulee, mahdollisuuksien mukaan, käsittää riittävät keinot merihädässä olevien henkilöiden paikallistamiseksi ja pelastamiseksi.

(b) Jokainen sopimushallitus sitoutuu antamaan tietoja käytössä olevista pelastusjärjestelyistä sekä niihin ehkä suunnitelluista muutoksista.

⁷⁰ Laki ihmishengen turvallisuudesta merellä vuonna 1974 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen liitteen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (SopS 5-6/2003)

⁷¹ Kansainvälinen yleissopimus etsintä- ja pelastuspalvelusta merellä (SopS 86/1986)

puolen vastuuviranomaisen tulee ryhtyä kiireellisiin toimiin varmistaakseen, että tarpeellinen apu annetaan. Merihätään joutuneen henkilön käsite sisältää myös apua tarvitsevat henkilöt, jotka ovat päässeet rantaan kaukana valtamerialueella sijaitsevassa paikassa, jonne muut kuin liitteessä tarkoitetut pelastusresurssit eivät pääse. (SopS 88–89/2009)

2.1.2 Sopimuspuolten tulee joko yksittäin tai tarvittaessa yhteistyössä muiden valtioiden kanssa luoda seuraavat etsintä- ja pelastuspalvelun peruselementit:

- 1 oikeudelliset järjestelyt;
 - 2 vastuuviranomaisen määrääminen;
 - 3 käytettävissä olevien resurssien organisointi;
 - 4 viestintäyhteydet;
 - 5 koordinaatio ja toiminnalliset tehtävät; ja
 - 6 palvelua parantavat toimenpiteet, mukaan lukien suunnittelu, kotimaiset ja ulkomaiset yhteistyösuhteet sekä koulutus.
- Sopimuspuolten tulee mahdollisuuksien mukaan noudattaa järjestön kehittämää asiaankuuluvia vähimmäisstandardeja ja ohjeita.⁷²

Vuoden 1979 valtiosopimus on myös vaikuttanut kansalliseen lainsäädäntöön, kun meripelastus tehtävänä siirtyi asetuksesta Rajavartiolaitoksesta ja ministeriön meripelastusohjeista omaksi laikseen meripelastuspalvelusta.⁷³

Meripelastuksen osalta on huomioitava, että meripelastustoimen vastuualueen rajat eivät määrydy Suomen sisäisten tai ulkoisten aluevesien rajojen mukaan. Meripelastuksen rajana naapurivaltioihin ei ole myöskään talousvyöhykkeen ulkoraja, vaan rajaksi on määritelty kahdenvälisin valtiosopimuksin maiden lentotiedotusalueiden (FIR)⁷⁴ välinen raja.⁷⁵

Esimerkiksi Helsingin edustalla tämä FIR- raja on vain n. 1-2 mpk aluemerren ulkorajan ulkopuolella, mutta toisaalla esimerkiksi Hangon edustalla, se ylittää Suomen talousvyöhykkeen ulkorajan ja näin ollen ulottuu yli kansainvälisen merialueen Viron talousvyöhykkeen puolelle.⁷⁶

Hallituksen esityksessä meripelastuslain osalta asia on huomioitu ja todettu tarve muuttaa FIR-rajasta maininta lakiin Rajavartiolaitoksesta, koska sen mukaan Rajavartiolaitoksen val-

⁷² Laki etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (SopS 4/2002), Tasavallan presidentin asetus etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (SopS 5/2002), Laki etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (SopS 88/2009) ja Tasavallan presidentin asetus etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (SopS 89/2009)

⁷³ Tuominen s. 53 ja Halonen s. 33

⁷⁴ Flight Information Region

⁷⁵ Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Ruotsin kuningaskunnan välillä yhteistyöstä meri- ja lentopelastuksen alalla 2 artikla (SopS 27/1994), Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä yhteistyöstä merenkulun ja ilmailun etsintä- ja pelastuspalvelun alalla 2 artikla, (SopS 28/1994) ja Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Viron tasavallan hallituksen välillä merellä ja ilmassa tapahtuvasta yhteistyöstä etsintä- ja pelastuspalvelussa 2 artikla (SopS 53/1999)

⁷⁶ Suomen meripelastustoimen aluejako

http://www.raja.fi/download/45879_Mepetoimen_aluejako_SIVU9_2014.pdf?ed7319200a18d288

vonta-alue rajoittui kalastusvyöhykkeen (myöhemmin talousvyöhykkeen) ulkorajaan. Hallituksen esityksen teksti vuoden 2005 rajavartiolaista ei kuitenkaan huomioi tätä asiaa.⁷⁷ Rajavartiolain 4 § kuitenkin mahdollistaa muutoin toimimisen meripelastustehtävissä talousvyöhykkeen ulkopuolella onnistuneen muotoilunsa ansiosta.⁷⁸

Tarkasteltaessa kansainvälisiä valtiosopimuksia voidaan todeta, että Suomi on monin eri sopimuksin sitoutunut järjestämään meripelastuksen vastuualueellaan. Näistä kansainvälisen merioikeuden sopimuksista ei myöskään löytynyt mainintoja siitä, että meripelastus olisi järjestettävä jotenkin poikkeavasti sodan aikana verrattuna rauhan aikaan.

3.3 Sodan oikeussäännöt

Kansainvälinen humanitäärinen oikeus, millä nimellä sodan oikeussääntöjä myös kutsutaan, on eräs kansainvälisen oikeuden vanhimmista osa-alueista. Kansainvälisessä oikeudessa kansainvälinen humanitäärinen oikeus ja edellisessä kappaleessa käsitelty kansainvälinen merioikeus ovat omia kansainvälisen oikeuden osa-alueitaan.⁷⁹

Sodan oikeussäännöt ovat sisältyneet pitkään kahteen valtiosopimusjärjestelmään, Haagin ja Geneven oikeuteen. Näistä Geneven vuoden 1949 sopimukset vuoden 1977 lisäpöytäkirjoina ovat monelta osin täydentäneet ja osin korvanneet aikaisemmat Haagin ja Geneven sopimukset.⁸⁰

Varsinaisen sopimustekstin lisäksi Geneven sopimuksia tarkasteltaessa on myös huomioitava niiden vuoden 1960 kommentaariteokset (commentarys), jotka toimivat sopimuksien tulkinta-apuna.⁸¹ Merkittävää on myös kansainvälisen tapaoikeuden osalta huomioitava San Remo Manual⁸², johon on koottu merellisten aseellisten selkkausten tapaoikeuden tulkintaa.

⁷⁷ Hallituksen esitys HE 6/2005 vp

⁷⁸ Rajavartiolaki (578/2005) 4 §

Rajavartiolaitoksen toiminnan alueellinen kohdentuminen

Rajavartiolaitos toimii siellä, missä se on rajajärjestyksen tai rajaturvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rajavartiolaitokselle säädettyjen sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävien suorittamiseksi perusteltua, sekä merialueella ja Suomen talousvyöhykkeestä annetussa laissa (1058/2004) tarkoitetulla talousvyöhykkeellä. Muualla rajavartiolaitos toimii vain, jos se on tarpeen sen lakisääteisen tehtävän loppuun saattamiseksi tai virka-avun antamiseksi.

⁷⁹ Rosen s. 1–5

⁸⁰ Rosen, s. 9-17

⁸¹ Haastattelu Kari T. Takamaa 27.3.2015

1949 Conventions and Additional Protocols, and their Commentaries.

<https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>

⁸² Teoksen koko nimi San Remo Manual on International law applicable to armed conflicts at sea

Suomi on vuonna 1955 liittynyt ns. Geneven vuoden 1949 valtiosopimukseen (SopS 7–8/1955). Näistä sopimuksista yleisesti käytetään lyhenteitä G I -IV. Näiden sopimusten ns. II sopimus on nimeltään Genève'n sopimus merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta. Tämä sopimus mahdollistaa meripelastuksen suorittamisen sodan aikana. Sopimus antaa suojaa taistelutoimilta meripelastusta sopimuksen ilmoittamalla tavalla suorittaville meripelastusyksiköille. Lisäksi sopimus tuo myös mukanaan velvoitteita sodan ajan meripelastuksen toteuttamiseksi.

Suomi on myös liittynyt Geneven sopimusten lisäpöytäkirjoihin (lisäpöytäkirjoista yleisesti käytetyt lyhenteet GP I ja II) eli kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta tehdyissä Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjat (SopS 82/1980).

Näitä sopimuksia sovelletaan, kun on julistettu sota tai syntyy muu aseellinen selkkaus kahden tai useamman sopimusvaltion välillä, vaikka joku niistä ei sotatilaa tunnustaisikaan. Geneven vuoden 1949 II (G II) sopimusta kuitenkin sovelletaan vain aluksissa oleviin sotavoimiin.⁸³

G II -sopimuksen 3 artiklan 2) kohta asettaa velvoitteen meripelastukselle, koska sen mukaan "haavoittuneet, sairaat ja haaksirikkoutuneet on kerättävä ja hoidettava."⁸⁴

Saman G II -sopimuksen II luku 12 artikla täsmentää haaksirikkoutuneen määritelmää seuraavasti:

Aseellisissa voimissa palvelevia ja muita seuraavassa artiklassa mainittuja henkilöitä, jotka ovat merellä ja ovat haavoittuneita, sairaita tai haaksirikkoutuneita, on pidettävä loukkaamattomina ja suojeltava kaikissa olosuhteissa ottaen huomioon, että haaksirikolla tarkoitetaan jokaista haaksirikkoa, millaisissa olosuhteissa se lieneekin tapahtunut, siihen lukien ilma-aluksen pakollinen mereen laskeutuminen tai heittäytyminen ilma-aluksesta.⁸⁵

Myöhemmin allekirjoitettu Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja) edelleen tarkentaa haaksirikkoutuneen määritelmää 8 artiklassa kohta b) seuraavasti:

b) "haaksirikkoutuneet" tarkoittaa siviili- tai sotilashenkilöitä, jotka ovat merihädässä tai muuten veden varassa heille itselleen tai heitä kuljettaneelle alukselle tai ilma-alukselle tapahtuneen on-

⁸³ Asetus maasotatoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana tehtyjen Genève'n sopimusten voimaansaattamisesta (II sopimus) (SopS 8/1955) artiklat 2 ja 4 (Myöhemmin viittauksissa lyhenteenä G II)

⁸⁴ G II (SopS 8/1955) artikla 3

⁸⁵ G II (SopS 8/1955) artikla 12

nettomuuden johdosta ja jotka eivät osallistu vihollisuuksiin. Näiden henkilöiden katsotaan pelastustoimien aikana edelleen olevan haaksirikkoisia, kunnes he saavat yleissopimusten tai tämän pöytäkirjan mukaisesti toisen oikeusaseman, edellyttäen että he tänä aikana eivät osallistu vihollisuuksiin;⁸⁶

Geneven vuoden 1949 II sopimuksen III luku on meripelastuksen toteuttamisen näkökulmasta tärkein, koska se määrittelee sodan aikana voimassa olevia määräyksiä, jotka antavat suojaa meripelastuksen suorittamiseksi.

Saman Geneven II sopimuksen soveltamisesta ei ole useita käytännön esimerkkejä, koska valtioiden välisiä sotia merialueilla ei ole juurikaan ollut sopimuksen neuvottelemisen jälkeen. Kuitenkin vuoden 1982 Falklandin sodassa sodan osapuolet noudattavat sopimuksen henkeä perustamalla aavalle merelle ns. "Red Cross Box" suojavaikkeen, jossa sairaalalaitteet toimivat Punaisen Ristin tarkkailijoiden valvonnassa.⁸⁷

Vuonna 1990 Punaisen Ristin lakimies suoritti tapaustutkimuksen Israelin partioveneen toiminnasta sen pysäyttäessä asevoimaa käyttäen Libanon suunnasta Israeliin suunnanneen kumiveneen. Partiovene tulitti veden varaan joutuneita, koska vastaavissa tilanteissa veden varaan joutuneet olivat tulittaneet Israelin partioaluksia. Loppupäätelmissä tultiin tulokseen, että G II -sopimus antaa suojaa mereen joutuneille haaksirikkoisille, mutta ei meressä uiville taistelijoille.⁸⁸

Tutkielman kannalta keskeisimmät Geneven sopimuksien ja niiden lisäpöytäkirjojen artikkelit ovat tutkielman liitteenä 2.

4. MERIPELASTUS SODAN AIKANA

4.1 Taustaa sodan ajan meripelastukseen liittyen

Kansainväliset sopimukset niin normaaliolojen kuin sodankin aikana velvoittavat Suomea huolehtimaan meripelastuksesta. Kansallinen lainsäädäntö on sisällyttänyt tämän meripelastustoimen tehtävän johtamisen Rajavartiolaitokselle. Miten tämä tehtävä olisi toteutettava mahdollisimman toimivasti?

⁸⁶ Asetus kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta tehtyjen vuoden 1949 Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirjojen voimaasaattamisesta (SopS 82/1980) artikla 8 (Myöhemmin viittauksissa lyhenteenä GP I)

⁸⁷ Rosen ja Parkkari, 2004, 219 sekä San Remo Manual s. 223

⁸⁸ ICRC database Israel, Navy Sinks Dinghy off Lebanon

<https://www.icrc.org/casebook/doc/case-study/israel-navy-lebanon-case-study.htm>

Kansainvälisen sotilasyhteistyön myötä Suomeenkin on tullut käyttöön NATO:n käsite Combat Search and Rescue (CSAR), liittyen sodan aikana suoritettavaan meripelastukseen. On kuitenkin tiedostettava, että CSAR käsitteenä tarkoittaa taistelevan joukon taistelualuksilla tai sotilasilma-aluksilla suorittamaa pelastustehtävää. Pelastettavana on useimmiten sotilaslentäjä, joka voi olla omalla, kansainvälisellä tai vihollisen maa- tai merialueella. CSAR -tehtävässä käytetään tarvittaessa pelastustehtävän toteuttamiseksi sotilaallista voimaa.⁸⁹

Edellä mainitun perusteella CSAR -tehtävää ei johdeta meripelastuksen kautta, eikä siinä pyritä toteuttamaan tehtävää rauhan ajan tai sodan ajan G II -sopimuksen mukaisin keinoin.

NATO -asiakirjassa ATP-10 (Search and rescue) on luvussa kymmenen määritelty NATO:n toimintaohjeet yhteistoiminnasta kansallisen pelastuspalvelun kanssa. Ohjeessa nähdään tärkeäksi kansallisen meripelastuspalvelun merkitys paitsi sotilaslentäjien, mutta myös muiden sotilaiden pelastamisessa taistelujen aikana ja niiden jälkeen. Tässä yhteydessä asiakirja toteaa, että pelastustehtävien suunnittelu on olennainen osa taistelusuunnitelmaa.⁹⁰

ATP-10 toteaa, että etsintä- ja pelastustehtävät vaihtelevat luonteeltaan paikasta ja käytettävissä olevista resursseista riippuen ja tästä syystä voidaan vain antaa yleisiä ohjeita suuntaviivoiksi tarkemmalle suunnittelulle. Kansallisten etsintä- ja pelastusviranomaisten tulisi kuitenkin huomioida sodan ajan suunnitelmissaan NATO-joukkojen tarpeet niiden operatiivisissa tehtävissä.⁹¹

Edelleen ATP-10 ohjaa, että kansallinen pelastusviranomainen valmistelee yksityiskohtaiset sodan ajan pelastussuunnitelmat omalla vastuualueellaan siten, että ne täyttävät NATO:n pelastustoiminnan ohjeistuksen vaatimukset. Lisäksi asiakirjassa korostetaan nopeiden ja luotettavien viestiyhteyksien merkitystä NATO:n komentokeskuksiin. Myös yhteysupseeritoiminnan merkitys nähdään asiakirjassa tärkeäksi.⁹²

NATO asiakirja ATP-10 ei huomioi Geneven sopimuksia pelastustoiminnan ohjeistuksessaan. Sen sijaan Kansainvälisen Merenkulkujärjestön (IMO) ja Kansainvälisen Siviili-ilmailujärjestön (ICAO) IAMSAR Manual toteaa kohdassa 1.8 seuraavasti:

⁸⁹ JFQ / Spring 1998 Artikkelin Joint Combat Search and Rescue - Operational Necessity or Afterthought? by James E. Moentmann, Edward E. Holland and Gary A. Wolver

⁹⁰ ATP-10 Search and rescue chapter 10

⁹¹ ATP-10 Search and rescue chapter 10

⁹² ATP-10 Search and rescue chapter 10

Aseellisen konfliktin aikana meripelastustoiminta tulee jatkumaan normaalisti Geneven vuoden 1949 II sopimuksen siihen liittyvine lisäpöytäkirjoihin.⁹³

IAMSAR manual huomioi myös G II -sopimuksen antaman suojan meripelastusaluksille, meripelastushenkilöstölle, rannikon meripelastustukikohdille ja meripelastuskeskuksille. Se myös tuo esille tarpeen tiedottaa meripelastushenkilöstölle G II -sopimuksen merkityksestä meripelastukseen, Edelleen se huomioi pelastusalueiden merkitsemisestä G II -sopimuksen mukaisesti sekä selkkauksen osapuolten ilmoituksista toisilleen liittyen meripelastusalueisiin ja -tukikohtiin,⁹⁴

IAMSAR manual perustuu meripelastuksen osalta aikaisemmin mainittuun ns. Hampurin sopimukseen. Ilmailun osalta se huomioi ns. Chicagon sopimuksen⁹⁵, IAMSAR manual sisältää muun muassa käytännön ohjeet meripelastustoimen ja lentopelastuspalvelun järjestämisestä, etsintä- ja pelastustoimen johtamisesta sekä etsintä- ja pelastusyksiköiden toiminnasta. IAMSAR manual ei ole valtioita sitova, mutta se kuitenkin antaa hyvät perusteet meripelastustoimen ja lentopelastuspalvelun järjestämiseksi.⁹⁶

Tämän hetken sodan ajan meripelastuksen järjestelyt tukeutuvat pääosin rauhan ajan meripelastusorganisaation suorituskykyyn.⁹⁷ Aikaisemmin 80-luvulla kuitenkin oli jo olemassa suunnitelmia hyödyntää Geneven II -sopimuksen suomia mahdollisuuksia. Tuolloin vuonna 1986 Suomen Meripelastusseura (SMPS) lähestyi, silloisen puheenjohtajansa Paavo Wihurin aloitteesta, Rajavartiolaitosta, pääesikuntaa ja Merivoimia koskien SMPS:n roolia poikkeusolojen meripelastustehtävien suorittajana.⁹⁸

Tuolloin käydyissä keskusteluissa päädyttiin ratkaisuun, että Suomen meripelastusseura jatkaa toimintansa suunnittelua siten, että se voi mahdollisen kriisin tapahtuessa toimia Geneven II sopimuksen mukaisena neutraalina meripelastajana.⁹⁹

80-luvulla toiminnan suunnittelu eteni tasolle, jolla Suomen meripelastusseura oli varannut alukset, valmistellut Geneven sopimuksen mukaiset henkilöstökortit sekä sopinut henkilöstön

⁹³ IAMSAR Manual Volume I Organisation and management 2013 edition s. 1-5 ja 1-6

⁹⁴ IAMSAR Manual Volume I Organisation and management 2013 edition s. 1-5 ja 1-6

⁹⁵ Kansainvälisen siviili-ilmailun yleissopimus (SopS 11/1949), Huomattava, että käytännössä merialueella tapahtuvasta lentopelastustapahtumasta tulee käytännössä meripelastustapahtuma.

⁹⁶ Leppänen, s. 42

⁹⁷ Tutkijan omakohtaiset havainnot n. 25 vuoden merivartiopalveluksen ajalta

⁹⁸ SMPS kirje Merivoimien Esikunnalle 18.9.1986

⁹⁹ Paavo Wihurin esitelmä 2.8.2008 Meripelastusseura neutraalina pelastajana

varauksista (VAP) Puolustusvoimien kanssa.¹⁰⁰ Ruotsissa ja Saksassa oli meripelastusseuroilla valmiina vastaavia järjestelyjä, jotka olivat voimassa 2000-luvulle asti.¹⁰¹ Ilmeisesti poikkeusolojen meripelastuksen suunnittelutyö SMPS:n osalta keskeytyi 90-luvulta alkaen, kylmän sodan päättymisen ja sen myötä muuttuneen poliittisen ilmapiirin takia.

4.2 Meripelastuksen järjestelyt sodan aikana

On tärkeää tiedostaa, että sodan ajan meripelastuksen valmiuden ja järjestelyiden onnistumisella, on myös merkitystä omien sotajoukkojen taistelutahdolle. Toisaalta on myös tunnistettava se tosiasia, että sodan ajan meripelastuksen järjestelyjen puutteita ja mahdollisia epäonnistumisia, voidaan käyttää meitä vastaan esimerkiksi informaatio- ja ns. hybridisodankäynnin operaatioissa.

Meripelastustehtävän onnistuminen on jo rauhan aikana riippuvainen meripelastuksen johtamisesta. Tämä tapahtuu jo rauhan aikana tehtävään erikoistuneiden ammattilaisten toimenpitein ja heidän käyttämiensä meripelastukseen suunniteltujen tietokoneohjelmien ja viestintäjärjestelmien avulla. Tästä syystä ei ole järkevää luoda uutta meripelastuksen johtoorganisaatiota vain sodan ajan meripelastusta varten, vaan peruseriaatteena tulisi olla toiminnan jatkuminen rauhan ajan järjestelmää hyödyntäen.

Meripelastuskeskusten on mahdollista saada suojaa sotatoimilta Geneven sopimusten kautta. Geneven lisäpöytäkirjan määritelmän mukaan väestönsuojeluun kuuluu siviiliväestön pelastustoiminta ja tätä kautta meripelastuskeskuksen on mahdollista saada väestönsuojeluun kuuluva suoja sotatoimilta, jos henkilöstö keskittyy vain meripelastukseen eikä suorita muita sotilaallisia tehtäviä. Myöskään meripelastushenkilöstön sotilastausta ei estä kuulumasta väestönsuojelun piiriin. Geneven sopimus kuitenkin edellyttää, että henkilöstöä käytetään vain pelastustehtäviin, eivätkä sotilashenkilöt suorita selkkauksen aikana sotilaallisia tehtäviään. Lisäksi kyseisen henkilöstön on oltava erotettavissa väestönsuojelun kansainvälisellä tunnuksella. Henkilöstö saa kuitenkin pitää kevyitä henkilökohtaisia aseita järjestyksen ylläpitämiseksi ja itsepuolustukseksi.¹⁰²

¹⁰⁰ Paavo Wihurin haastattelu 3.2.2015

¹⁰¹ Sähköposti Paavo Wihuri 12.11.2014

¹⁰² GP I (Sops 82/1980) artikla 61 kohdat a ja v

a) "väestönsuojelu" tarkoittaa joidenkin tai kaikkien alla lueteltujen humanitaaristen tehtävien suorittamista, joiden tarkoituksena on siviiliväestön suojeleminen vihollisuuksien ja onnettomuuksien vaaroja vastaan ja sen auttaminen selviytymään niiden välittömiltä vaikutuksilta sekä välttämättömien edellytysten luominen eloonjäämiselle. Nämä tehtävät ovat:

v) pelastustoiminta

Suomella on kaksi meripelastuksen johtamiseen pystyvää keskusta, Turun meripelastuskeskus ja Helsingin meripelastuslohkokeskus. Näistä Turku toimii samalla Suomen kansainvälisenä meripelastuksen yhteyspisteenä. Sodan aikana meripelastuskeskusten tehtävät voitaisiin jakaa uudelleen, koska ne samalla toimivat myös merivartiostojen johtokeskuksina operatiivisiin tehtäviin liittyen. Helsingin meripelastuslohkokeskus voisi toimia Rajavartiolaitoksen ja Suomenlahden merivartioston rajavartio- ja sotilastoiminnan tilannekeskuksena. Turun meripelastuskeskuksen tehtävänä olisi toimia koko Suomen meripelastuskeskuksena.

Turun meripelastuskeskus olisi toimiessaan vain meripelastuksen johtotehtävissä oikeutettu Geneven sopimuksen mukaiseen suojaan taistelutoiminnalta. Tämä sama suoja koskisi myös keskuksessa työskentelevää sotilashenkilöstöä, koska kyseessä on väestönsuojelutehtävä.¹⁰³ Lisäksi meripelastuskeskusta olisi mahdollista täydentää merivartiostosta reserviin siirtyneillä meripelastusjohtajilla ja operaattoreilla. Toimiessaan näissä väestönsuojelun alaan kuuluvissa tehtävissä, meripelastuskeskus tulisi merkitä asiaankuuluvilla suojamerkeillä¹⁰⁴.

Tämä toimintamalli kuitenkin edellyttää Länsi-Suomen merivartioston rajavartiointin ja sotilaallisen toiminnan johtokeskuksen poissiirtämistä samoista toimitiloista meripelastuskeskuksen kanssa. Voidakseen saada suoja G II -sopimuksesta, samoissa toimitiloissa ei voi olla sotilaalliseen toimintaan osallistuvaa henkilöstöä, koska tuossa tilanteessa toimitilat pysyisivät sotilaskohteena.

Meripelastuksessa käytävien ilma-alusten osalta tulee kyseeseen G II -sopimuksen artikla lääkintäilma-aluksista. Meripelastushelikopterit (sopimustekstissä lääkintäilma-alukset), joita käytetään yksinomaan haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden siirtämiseen tai lääkintähenkilöstön ja heidän tarvikkeidensa kuljettamiseen ovat oikeutettuja suojaan taistelutoimilta. Meripelastusta suorittavia ilma-aluksia vastaan ei saa hyökätä ja tämän varmistamiseksi osapuolten on pyrittävä sopimaan niitä käytettäessä lentokorkeuksista, -reiteistä ja -ajoista. Meripelastushelikopterit on merkittävä kansallisten värien lisäksi punaisella ristillä, joka on valkoisella pohjalla.¹⁰⁵

Merialueilla, jotka eivät ole vastakkaisen osapuolen hallinnassa meripelastushelikoptereiden suojele ei ole riippuvainen vastakkaisen osapuolen kanssa tehdystä sopimuksesta. Turvallisuuden vuoksi asiasta voi kuitenkin ilmoittaa vastakkaiselle osapuolelle. Ilmoituksessa on kerrottava meripelastushelikoptereiden lukumäärä, lentosuunnitelmat ja tunnistamismerkit.

GP I (Sops 82/1980) artikla 67

¹⁰³ GP I (Sops 82/1980) artikla 61 kohdat a ja v, artikkelat 62 ja 67

¹⁰⁴ GP I (Sops 82/1980) artikla 66 sekä (Sops 82/1980) liite 1 artikkelat 14 ja 15

¹⁰⁵ G II (Sops 8/1955) artikla 39 ja GP I (Sops 82/1980) artikkelat 25–29

Lennoilla ei saa tavoitella sotilaallista etua, eikä lentoja saa käyttää tiedustelutietojen keräämiseen tai sotilaallisten kohteiden turvaamiseen.¹⁰⁶

On myös mahdollista sopia meripelastus- tai lääkintäilma-aluksen lennosta taistelun alueen läheisyyteen tai jopa vastakkaisen osapuolen hallussa olevan alueen yläpuolelle, jos asiasta on sovittu etukäteen sopimuksen mukaisesti. Tämä toiminta edellyttää näiden ilma-alusten toimintarajoitusten noudattamista.¹⁰⁷

On huomattava, että G I-II -sopimus ja GP I -lisäpöytäkirja eivät suoraan mainitse meripelastushelikoptereita, vaan tämä tulkinta on tehtävä tarkastelemalla G II -sopimuksen 39 artiklaa ja GP I -lisäpöytäkirjan 8 artiklan sanastoa, jonka kautta tämä päätelmä on mahdollinen.¹⁰⁸

Meripelastushelikoptereiden osalta Rajavartiolaitos voisi varata esimerkiksi Super Puma -luokan helikopterit sodan ajan meripelastustehtäviin. Oikein merkittyinä, punainen risti valkoisella taustalla, ne olisivat oikeutettuja saamaan sopimustekstin lääkintäilma-alusten suojausta taistelutoimilta.¹⁰⁹ Lisäksi helikopteri voisi tehostaa tunnistettavuuttaan lähettämällä sovitulla tavalla radiosignaaleja. Toimittaessa lähellä vihollisaluetta tai vihollisalueen yllä tämä toiminta on mahdollista kuitenkin vain etukäteen sovitusti.¹¹⁰

G II -sopimuksen III luvun 27 artiklassa mainitut rannikkopelastusalukset ovat luvun sisäisin artiklaviittauksin oikeutettuja samaan suojaan kuin sairaala-alukset, mikäli sotatoimien vaatimukset sen sallivat. Samoin rannikkopelastusalusten kiinteät rannalla olevat toimipisteet on suojattu, jos niitä käyttävät vain edellä mainitut alukset meripelastustehtävässään.¹¹¹

Rannikkopelastusaluksia vastaan ei saa hyökätä eikä niitä saa vallata. Niitä on pidettävä myös loukkaamattomina ja suojeltava. Tämä kuitenkin edellyttää, että G II -sopimuksen 22 artiklaan liittyvien alusten nimet ja tuntomerkit on ilmoitettu selkkauksen osapuolille kymmenen päivää aikaisemmin.¹¹² GP I -lisäpöytäkirjassa tarkennetaan, että rannikkopelastusaluksia on kuitenkin suojeltava, vaikka kyseistä ilmoitusta ei olisi vielä tehty.¹¹³

¹⁰⁶ GP I (Sops 82/1980) artiklat 25, 28 ja 29

¹⁰⁷ GP I (Sops 82/1980) artiklat 25, 28 ja 29

¹⁰⁸ G II (Sops 8/1955) artikla 39 ja GP I (Sops 82/1980) artikla 8 kohdat e, f, g, ja j sekä San Remo Manual s. 244

¹⁰⁹ G II (Sops 8/1955) artikla 36 ja San Remo Manual s. 244

¹¹⁰ GP I (Sops 82/1980) artiklat 26, 27 ja 28

¹¹¹ G II (Sops 8/1955) artikla 27

¹¹² G II (Sops 8/1955) artikla 22

¹¹³ GP I (Sops 82/1980) artikla 22 kohta 3

G II -sopimuksen 24 artikla mahdollistaa saman 22 artiklan sairaala-aluksien, suojan myös Suomen Punaiselle Ristille tai muille virallisesti tunnustetuille avustusyhdistyksille.¹¹⁴ Meripelastustoimen alalla tällainen yhdistys voisi olla Suomen Meripelastusseura ry. 25 artikla antaa vastaavan suojan puolueettoman maan sairaala-aluksille ja niiden pelastusveneille ja pienaluksille, jotka puolueeton valtio on asettanut selkkauksen osapuolen käyttöön.¹¹⁵ Näitä puolueettoman valtion sairaala-aluksen pienaluksia voidaan käyttää meripelastustehtäviin.¹¹⁶ Geneven sopimuksista, niihin liittyvine lisäpöytäkirjoihin ja tapaoikeuden tulkintoihin, ei kuitenkaan löydy mainintaa tai tulkintaa puolueettoman valtion asettaman rannikkopelastusalueen oikeutuksesta vastaavaan suojaan, kuin olisi sen asettamalla sairaala-aluksella selkkauksen osapuolen käytössä. Puolueettoman valtion pelastusalueella on luonnollisesti sen puolueettomuuden myötä tuleva suoja sotatoimia vastaan.¹¹⁷ Kuitenkin, säilyttääkseen puolueettoman asemansa, se voisi ilmeisesti toimia vain sotaa käyvien maiden aluevesien ulkopuolella.

G II -sopimuksen 30 artikla määrittelee rannikkopelastusalueet antamaan apua ja avustusta kaikille haavoittuneille, sairaille ja haaksirikkoutuneille. Aluksia ei saa käyttää sotilaallisiin tarkoituksiin eivätkä alukset saa häiritä taistelevien osapuolten liikkumista. Toimiminen tapahtuu taistelujen aikana ja niiden jälkeen alusten omalla vastuulla.¹¹⁸ Selkkauksen osapuolilla on oikeus valvoa ja tarkistaa rannikkopelastusalueita sekä asettaa rajoituksia niiden liikkumiselle ja jopa tarvittaessa pidättää ne enintään seitsemäksi päiväksi. Selkkauksen osapuolet voivat myös käyttää puolueettomia huomioitsijoita aluksissa sopimusmääräysten valvomiseksi.¹¹⁹ Rannikkopelastusalueita ei rinnasteta sota-aluksiin niiden viipyessä puolueettomassa satamassa, ja ne ovat näin ollen vapaat puolueettoman sataman määräaikaisten rajoitusten.¹²⁰

Meripelastuksessa käytettävät rannikkopelastusalueet on maalattava kaikilta ulkopinnoiltaan valkoisiksi ja niiden kylkiin sekä kanteen on maalattava tumman punaisia ristejä. Ylimpänä aluksen mastossa on liputettava valkoisella punaristilipulla sekä kansallisella lipulla. Rannik-

¹¹⁴ G II (SopS 8/1955) artikla 24

¹¹⁵ G II (SopS 8/1955) artikla 30 sekä GP I (SopS 82/1980) artikla 22 kohta 1b ja 2a

¹¹⁶ Artikla 22 commentary 861

<https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?viewComments=LookUpCOMART&articleUNID=15960C679DBA7F4AC12563CD0051D8D7>

¹¹⁷ San Remo Manual s. 83

¹¹⁸ G II (SopS 8/1955) artikla 30

¹¹⁹ G II (Sops 8/1955) artikla 31

¹²⁰ G II (Sops 8/1955) artikla 32

kopelastusveneiden osalta on sovellettava pelastusalusten määräyksiä.¹²¹ Rannikkopelastusalusten tunnistettavuutta voidaan lisätä käyttämällä sovittuja radiosignaaleja¹²².

Rajavartiolaitoksen laivaluokan alusten osalta niitä on mahdollista, niin haluttaessa, ilmoittaa Geneven sopimuksen mukaisiksi rannikkopelastusaluksiksi. Vaikka käsite rannikkopelastusalus on alkuperäiskielellä ilmaistu käsitteellä *small craft used for coastal rescue operations*, tämä ei tapaoikeuden mukaan kuitenkaan aseta kyseisille aluksille rajoituksia niiden koon tai toiminta-alueen osalta.¹²³ Vaikka rannikkopelastusaluksista ei ole suoraa artiklaviittoa artikklaan 34, on oletettavaa, että niidenkin suoja lakkaisi samalla tavalla kuin sairaalaaluksilla niiden toimiessa vihollista vahingoittavalla tavalla. Niin sairaala- kuin rannikkopelastusaluksia kehoitetaan tehostamaan tunnistettavuuttaan VHF- taajuudella tapahtuvalla digitaalilla transponderitunnistuksella.¹²⁴ Ilmeisesti ilmaisulla tarkoitetaan nykyisin käytössä olevaa alusten automaattista tunnistusjärjestelmää eli lyhenteenä AIS-järjestelmä.

Rajavartiolaitoksen veneluokan osalta on myös mahdollista ilmoittaa ne rannikkopelastusaluksi, mutta tällöin alukset ovat pois merivartiokomppanioiden suorituskyvystä. Merivartiostaseman aluksineen ja henkilökuntineen ollessa varattu vain meripelastustehtävää varten, olisi sillä mahdollisuus G II -sopimuksen mukaiseen suojaan.¹²⁵

Veneluokan osalta toimivin ratkaisu voisi olla tuo 80-luvulla meripelastusseuran aloitteesta tehty neutraalin meripelastusaluksen toimintamalli. Geneven sopimuksen mukaan, virallisesti tunnustetun avustusyhdistyksen alus voi toimia tällaisessa tehtävässä. Tämä menettely vaatii avustusyhdistyksen viralliseksi tunnustamisen.¹²⁶ Käytännössä Suomen Meripelastusseuralienez tällainen viralliseksi tunnustettu avustusyhdistys.

Vaikka G II -sopimus mahdollistaa tunnustetun avustusyhdistyksen toteuttaman vapaaehtoisuuteen perustuvan rannikkopelastusalusten toiminnan, huomioiden toimintaan liittyvät vaarat, olisi sen luontevampaa olla valtion toimenpitein järjestettyä. Toiminta sodan ajan meripelastustehtävissä ei olisi vaaratonta ja voidaankin oikeutetusti esittää kysymys, mihin asti pelastushenkilöstöä voidaan vapaaehtoisuuden kautta velvoittaa toimimaan näissä tehtävissä.

¹²¹ G II (Sops 8/1955) artikla 43

¹²² GP I (Sops 82/1980) liite I artikla 7

¹²³ San Remo Manual, s. 89

¹²⁴ San Remo Manual, s. 239

¹²⁵ G II (Sops 8/1955) artikla 27

¹²⁶ G II (Sops 8/1955) artikla 27

Meripelastusseuran alusten ja tukikohtien osalta on mahdollista ottaa ne valtion käyttöön valmiuslain luovutusvelvollisuuden kautta. Rajavartiolaitos ei voi kuitenkaan tehdä näitä toimia omin toimenpitein, koska valmiuslaki (1552/2011) antaa nämä mahdollisuudet vain Puolustusvoimille.¹²⁷ Meripelastuslaki sen sijaan mahdollistaa meripelastusjohtajan määräyksestä ottaa käyttöön aluksia, ilma-aluksia ja rakennuksia merellä vaarassa olevien ihmisten etsimiseksi ja pelastamiseksi.¹²⁸ Vaikka lakipykälän käytölle ei ole asetettu aikarajoitusta, on kuitenkin huomioitava, että lainsäätäjä ei ole liene tarkoittanut tätä lakipykälää sovellettavan pitkäkestoisesti. Toimivampi ratkaisu olisi, että Rajavartiolaitoskin voisi käyttää valmiuslakiin kirjattua luovutusvelvollisuutta.

Meripelastusseuran henkilöstön varaaminen voisi tapahtua jo rauhan aikana ns. VAP -menettelyllä. Asevelvollisuuslaki (1438/2007) mahdollistaa yhteisön tekemän varauksen, jolloin henkilö on vapautettu palvelukseen määräämisestä.¹²⁹ Kuitenkin muista ns. VAP -henkilöistä poiketen neutraaliin meripelastukseen osallistuvat olisi luontevaa määrätä rauhan aikana kertausharjoituksiin meripelastustehtäviin liittyen sekä määrätä aseellisen selkkauksen aikana palveluun meripelastuksen suorittamiseksi. Toisaalta henkilöt voitaisiin myös suoraan varata kyseiseen tehtävään reservissä, koska henkilöt toimisivat valtion eivätkä meripelastusseuran ilmoittamina meripelastajina. Tämä vaihtoehto edellyttäisi tiivistä yhteistyötä Puolustusvoimien, Rajavartiolaitoksen ja Suomen Meripelastusseuran välillä ajantasaisten henkilöstön sijoitustietojen ylläpitämiseksi.

Suomen Meripelastusseura on omassa arviossaan todennut soveltuviksi seuraavat meripelastusyhdistykset: Kotka, Helsinki, Pelastusasema 1, Espoo. Porkkala, Hanko (vahvistettuna Salosta ja Paraisilta), Turunmaa, Uusikaupunki (vahvistettuna Naantalista), Rauma, Kaskinen (vahvistettuna Raumalta) ja Vaasa (vahvistettuna Molpesta).¹³⁰ Ahvenanmaan osalta valmius tulisi selvittää, koska sen jäsenistössä ei ole välttämättä riittävästi asevelvollisuuden suorittaneita reserviläisiä. Ratkaisuksi tähän voisi olla merivartiosta reserviin siirtyneiden hyödyntäminen sekä mahdollisesti valmiuslain mahdollistama väestönsuojeluvelvollisuuden käyttö.¹³¹

G II -sopimus myös mahdollistaisi meripelastusseuran alusten tukikohtien saada sopimuksen mukaista suojaa taistelutoimilta.¹³² Alusten meripelastushenkilöstöä voisi tarvittaessa täydentää merivartioston palveluksessa olleilla reserviläisillä. On huomattava, että toimiessaan tässä

¹²⁷ Valmiuslaki (1552/2011) 112 § ja 113 §

¹²⁸ Meripelastuslaki (1145/2001) 11 §

¹²⁹ Asevelvollisuuslaki (1438/2007) 89 § ja HE 37/2007

¹³⁰ Paavo Wihurin esitelmä 2.8.2008 Meripelastusseura neutraalina pelastajana

¹³¹ Valmiuslaki (1552/2011) 116 §

¹³² G II (Sops 8/1955) artikla 27

neutraalin meripelastajan tehtävässä, alukset eivät voi ottaa osaa millään tavalla taistelevien joukkojen toimintaan¹³³.

4.3 Yleisiä huomioita taistelualueen meripelastuksen osalta

Taistelutilanteesta aiheutuneen meripelastustilanteen ensimmäisenä auttavana yksikkönä olisivat välitöntä meripelastusta suorittavat lähimmät taistelualukset. Laivastojoukkojen osalta tämä ei olisi todennäköistä niiden toimiessa mitä todennäköisimmin hajautetusti. Sen sijaan tämä toimintamalli voisi olla mahdollinen rannikkojoukkojen osalta. Esimerkiksi operatiivinen osasto liikkuu yleensä kootusti ja voi toteuttaa itse välitöntä meripelastusta.

Tilanteessa, jossa välitön meripelastus ei ole mahdollinen, tulee kyseeseen meripelastuskeskuksen toimeenpanema taistelualueen meripelastustehtävä. Tähän tehtävään meripelastuskeskus voisi valita tekemänsä uhka-arvion mukaan parhaiten soveltuvan meripelastusyksikön. Tilanteen mukaan se voisi olla merivartiokomppanian vene tai alueelle ryhmittyneen rannikkojoukon soveltuva alus. Laivastojoukon taistelualuksia ei kannata sotatoimien aikana vaarantaa tarpeettomasti, jos tehtävä mitenkään voitaisiin toteuttaa muulla tavoin.

Meripelastuksen toimivuuden kannalta saaristoon ryhmittyneiden rannikkojoukkojen tulisi ilmoittaa meripelastuskeskukselle, mitkä alukset heidän ryhmyksestään olisivat tarvittaessa käytettävissä meripelastustehtävään.

Parhaiten tähän taistelualueen meripelastustehtävään soveltuisivat neutraalin meripelastajan statuksen omaavat alukset, valtion ilmoittamat ja mahdollisesti meripelastusseuran aluskalustoon kuuluneet alukset. Näillä aluksilla olisi etunaan Geneven vuoden 1949 II sopimuksen antama suoja toiminnalleen, olkoonkin että se todellisuudessa saattaisi jäädä epätäydelliseksi.

Suomalaisessa merisodankäynnissä ja taistelualueen meripelastuksessa oman erikoistilanteensa aiheuttavat mahdolliset taistelut saaristossa. Taistelu saassa tapahtuu Geneven I sopimuksen mukaan, mutta sen jälkeinen haavoittuneiden evakuointi olisi mahdollista ainakin osittain suorittaa Geneven II sopimuksen mukaisilla rannikkopelastusaluksilla.

¹³³ G II (Sops 8/1955) artikla 30

Meripelastustehtävän johtamisen kannalta tärkeäksi seikaksi muodostuvat myös merenkululta kielletyt tai rajoitetut alueet. Tällaisia alueita voivat taistelualueella olla merimiinoitetut alueet sekä taistelujen lähialueet. Voidakseen toteuttaa meripelastustehtäviä tehokkaasti meripelastuskeskus tarvitsee ajantasaiset tiedot näistä alueista esimerkiksi yhteysupseerimenettelyn avulla.

Seuraavaksi tarkasteluun tulevat muutamat tapaukset sodan ajan meripelastukseen vaikuttavien asioiden hahmottamiseksi. Tarkasteltavat tapaukset kuvauksineen, niihin liittyvine toimenpiteineen ja sopimustulkintoineen eivät ole malliratkaisuja kyseisiin tilanteisiin, vaan ne pyrkivät hahmottamaan taistelualueen meripelastuksen ongelmakenttää esimerkkien avulla.

Tapauksissa oletuksena on tilanne, jossa Suomen ja vieraan valtion välillä on syntynyt aseellinen selkkkaus, jonka ulkopuolella puolueettomana maana on Suomen eteläpuolella oleva valtio. Rajavartiolaitos on perustanut G II -sopimuksen mukaisen meripelastuskeskuksen Turkuun, ilmoittanut yhden vartiolaivan G II -sopimuksen mukaiseksi rannikkopelastusalukseksi, ilmoittanut Super Puma helikopterit G II -sopimuksen mukaisiksi lääkintäilma-aluksen suoja nauttiviksi meripelastushelikoptereiksi sekä perustanut meripelastusseuran aluksista, tukikohdista ja reserviläisistä neutraalin meripelastusosaston Suomen rannikolle. Lisäksi meri- ja rannikkoalueelle ovat ryhmittyneet omiin tehtäviinsä Rajavartiolaitoksen merivartiostojen merivartiokomppaniat sekä Merivoimien laivasto- ja rannikkojoukot selkkauksen vaatimassa laajuudessa.

4.4 Case mereen pelastautunut taistelulentäjä

Heittoistuimella pelastautuva lentäjä on jo laskuvarjolla tapahtuvan laskeutumisen aikana henkilö, johon ei saa laskun aikana kohdistaa aseellista toimintaa.¹³⁴ Edelleen hänen ollessa meressä G II -sopimuksen mukaisesti haaksirikkoutuneena, häntä on pidettävä loukkaamattomana ja suojeltava kaikissa olosuhteissa.¹³⁵ Mereen pelastautuneen lentäjän ollessa Suomen meripelastustoimen vastuualueella on Suomi velvollinen toimimaan henkilön pelastamiseksi. Käytännössä meripelastuskeskus aloittaa meripelastustehtävän johtamisen heti saatuaan tiedon tapahtuneesta.

Sodan aika huomioiden meripelastuskeskuksen on ensin käytännössä tiedusteltava Merivoimien operatiiviselta keskukselta (MERIV OPKE), onko kyseiselle alueelle mahdollista läh-

¹³⁴ GP I (Sops 82/1980) artikla 42

¹³⁵ G II (Sops 8/1955) artiklat 12 ja 13

tää meripelastusyksiköitä tehtävään ja mitkä sotilaalliset meripelastusyksiköt olisivat tarvittaessa käytettävissä. Merivoimilla voi samanaikaisesti olla käynnissä sotilaallisia operaatioita, jotka estävät välittömän vastaamisen todettuun meripelastustilanteeseen. Lisäksi voi olla tarve huomioida alueelle lasketut merimiinoitteet ja niiden aiheuttama vaara meripelastusaluksille, mutta myös toisaalta niiden tarkan sijainnin paljastumisen mahdollisuus meripelastusaluksen liikkumisen perusteella.

Meripelastusjohtajan (SMC) saatua varmuus, että meripelastustehtävä voidaan toteuttaa, hänen on tehtävä päätös käytettävistä meripelastusyksiköistä. Tapahtumapaikan ollessa sivussa taistelualueelta tai muutoin riittävästi saariston suojassa SMC voisi melko vapaasti käyttää lähintä mahdollista meripelastusyksikköä. Käytännössä meripelastusyksikkö voisi olla lähin sopiva merivartioston, merivoimien tai G II -sopimuksen mukainen neutraali meripelastusalus, mikäli riskiarvion perusteella tehty aseuhka-arvio olisi matala.

Kuitenkin sitä mukaa, mitä ulommas avomerelle tai lähemmäs taistelu-alueita, meripelastustapahtuma sijoittuisi, sitä perustellumpaa olisi käyttää tehtävään vain neutraalia meripelastusaluksia sen G II -sopimuksen kautta saaman suojan sotatoimilta perusteella. Tehostaakseen neutraalien meripelastusaluksen suojaa meripelastuskeskus voi ilmoittaa vastapuolelle meripelastustehtävään osallistuvien alusten nimet, tyypit, arvioidut lähtöajat ja reitit. Vastapuolen tulee tunnustaa saamansa tiedot vastaanotetuiksi¹³⁶.

Meripelastustehtävään osallistuvan ilma-aluksen osalta on huomioitava, että sen lentäessä alueilla, jotka eivät ole vastakkaisen osapuolen hallinnassa, sen kunnioitus ja suojelu eivät ole riippuvaisia vastakkaisen osapuolen kanssa tehdystä sopimuksesta. Sen sijaan etsintätehtävä vastakkaisen osapuolen hallinnassa olevalla tai ei kenenkään hallinnassa olevalla alueella edellyttää lentotehtävästä tehtyä etukäteissuostumusta. Näitä etukäteissuostumuksia edeltävissä pyynnöissä on ilmaistava meripelastusilma-alusten lukumäärä, lentosuunnitelmat ja tunnistamismerkki. Menettelyn tavoitteena on tehostaa sopimuksen antamaa suojaa sodan ajan pelastus- ja lääkintäilma-aluksille.¹³⁷

Edellä kuvatun menettelyn myötä esiin tulee se tosiasia, että hyökkäävän osapuolen sotamenestyksen myötä puolustavan osapuolen mahdollisuus noudattaa meripelastuksen kansainvälisiä sopimuksia omalta puoleltaan on hyökkäävän osapuolen suostumuksen varassa. Toisaalta kuitenkin G II -sopimus velvoittaa hyökkäävääkin osapuolta huolehtimaan meripelastuksesta

¹³⁶ GP I (Sops 82/1980) artikla 23

¹³⁷ GP (Sops 82/1980) artiklat 25–29

valloittamallaan alueella¹³⁸. Huomattavaa kuitenkin on myös se, että ilmeisesti vastaavaa ilmiötä ei tapahdu selkkauksen ulkopuolisen valtion meripelastustoimen vastuualueelle¹³⁹.

Tilanteessa, jossa kyseessä olisi suomalainen taistelulentäjä, joka haluttaisiin pelastaa Suomen toimenpitein aseellisen selkkauksen ulkopuolisen valtion meripelastustoimen vastuualueelta, tämä voisi olla mahdollista silloin kun se tapahtuu Suomen meripelastusyksiköllä. Tässä tilanteessa Suomen meripelastusyksikkö toimisi kuitenkin selkkauksen ulkopuolisen valtion meripelastuskeskuksen alaisuudessa, ellei toisin sovittaisi. Lentäjä olisi mahdollista pelastaa Suomeen, jos kyseinen tapahtumapaikka olisi kansainvälisillä aluevesillä. Selkkauksen ulkopuolisella valtiolla olisi omilla aluevesillään ilmeisesti velvollisuus estää pelastettua lentäjää osallistumasta sotatoimiin selkkauksen aikana¹⁴⁰.

Edelleen tilanteessa, jossa suomalainen taistelulentäjä haluttaisiin pelastaa Suomen toimenpitein vastapuolen valtaamalla alueelta tai vastapuolen meripelastuksen vastuualueelta se on G II -sopimuksen mukaan mahdollista, jos vastapuoli antaa siihen luvan.¹⁴¹ Jos vastapuoli ei anna lupaa, ja lentäjä halutaan edelleen pelastaa Suomeen omin toimenpitein, kyseeseen tulee Combat SAR -tyyppinen operaatio pääosin Puolustusvoimien toimenpitein. Tämä olisi luonteeltaan sen tyyppinen sotilasoperaatio, jonka suunnitteluun G II-sopimuksen mukaisesti toimiva meripelastuskeskus ei voisi osallistua¹⁴². Sen sijaan meripelastustehtävän suunnittelussa Puolustusvoimien apuna voisi toimia osin Helsingin meripelastuslohkokeskuksen henkilöstöstä perustettu Rajavartiolaitoksen rajavartio- ja sotilastoiminnan tilannekeskus. Toisena vaihtoehtona voisivat olla Merivoimien operatiiviseen keskuksen CSAR -suunnittelutehtäviin kokenneet meripelastusjohtajat, jotka toimisivat samalla meripelastuskeskuksen lähettäminä yhteysupseereina.

4.5 Case laivastoaluksen taisteluhaveri

Merivoimien laivaluokanalus on joutunut vastakkaisen osapuolen asevaikutuksen kohteeksi ja ajalehtii liikuntakyvyttömänä Suomen meripelastustoimen vastuualueella. Alus ei ole välittömässä vaarassa upota, mutta aluksella on haavoittuneita sotilaita.

¹³⁸ G II (Sops 8/1955) artiklat 12,13 ja 18

¹³⁹ San Remo Manual, s. 83

¹⁴⁰ G II (Sops 8/1955) artiklat 15 ja 17

¹⁴¹ GP I (Sops 82/1980) artikla 27

¹⁴² GP I (Sops 82/1980) artikla 67

Tämän tapauksen tarkastelu olisi yksinkertaisempaa, jos alus oli uponnut ja pelastettavat olisivat pelastuslautoilla, pelastusveneissä tai meressä. Tällöin toimenpiteet olisivat samansuuntaisia kuin edellisessä tapauksessa, sillä erotuksella, että pelastettavia merestä olisi enemmän ja näin ollen meripelastusyksiköitä tarvittaisiin useampia ja niiden evakuointikapasiteetin olisi hyvä olla suurempi.

Tässä tapauksessa tulee pohdittavaksi, onko taisteluhaveriin joutuneen aluksen ensin antauttava, jotta siltä voitaisiin turvallisesti pelastaa haavoittuneet. G II -sopimuksen mukaisilla neutraaleilla rannikopelastusaluksilla on suoja sotatoimien kohteeksi joutumiselta, mutta ne menettävät tämän suojan, kun ne ovat taistelualuksen läheisyydessä evakuoimassa haavoittuneita. Vastakkaisen osapuolen kanssa olisi kuitenkin mahdollista sopia evakuoinnin järjestämisestä¹⁴³.

Kuvatussa tilanteessa helpoin menetelmä hädässä olevien pelastamiseksi saataisi olla taisteluhaverialuksen ottaminen hinaukseen kohti turvasatamaa sen sijaan, että jopa satoja sotilaita ryhdyttäisiin siirtämään neutraaleihin rannikopelastusaluksiin, kenties vaikeissa sääolosuhteissa. Hinaustehtävän voisi suorittaa Rajavartiolaitoksen neutraaliksi rannikopelastusalukseksi ilmoitettu vartiolaiva. Vastakkaisen osapuolen on mahdollista kieltää tällainen toiminta G II -sopimuksen perusteella. Sen mukaan osapuolet voivat kieltää avustuksen neutraaleilta rannikopelastusaluksilta ja käskää ne poistumaan¹⁴⁴.

Edelleen voisi olla mahdollista evakuoida taisteluhaverialuksesta haavoittuneet sekä muu henkilöstö ja jättää siihen välttämätön miehistö hinausta varten. Tämän jälkeen taisteluhaverialus olisi hinattavissa turvaan sotilasoperaationa, koska G II -sopimuksen antama suoja ei välttämättä koskisi hinaustehtävää suorittavaa alusta.

San Remo Manual tunnustaa, että aluksille, joiden tehtävänä on osallistua merellisen ympäristön suojeluun, kuuluu suoja sotatoimilta. San Remo Manual kuitenkin edelleen toteaa, että edellä mainitusta alusluokasta ei ole sopimusta eikä tapaoikeus ole tätä tilannetta tunnistanut, vaikka tosiasiallisesti kyseisten alusten ei pitäisi olla sotilaallisia kohteita.¹⁴⁵ Tällaisen aluksen käyttö hinaustehtävässä estämään merellisen ympäristön turmeltuminen voisi olla mahdollista sen jälkeen, kun aluksen henkilöstö olisi evakuoitu.

¹⁴³ G II (Sops 8/1955) artikla 18

¹⁴⁴ G II (Sops 8/1955) artikla 31

¹⁴⁵ San Remo Manual, s. 206–207

Edellä kuvatun tilanteen ollessa Suomen eteläpuolella olevan, aseellisen selkkauksen ulkopuolisen valtion meripelastustoimen vastualueella, se olisi velvollinen suorittamaan tarpeellisen meripelastuksen. Suomi voisi osallistua meripelastustehtävään niin erikseen sovittaessa, mutta myös keskinäisen sopimuksen kautta ¹⁴⁶. Aseellisen selkkauksen ulkopuolisen valtion pelastaessa taisteluhaverialuksen henkilöstön, sen olisi mahdollisesti huolehdittava siitä, että aluksen miehistö ei osallistuisi sotatoimiin selkkauksen aikana ¹⁴⁷.

Tapahtumapaikan ollessa vastakkaisen osapuolen valtaamalla tai sen meripelastustoimen vastualueella, toimenpiteet voisivat olla samantyyppiset kuin ensimmäisessä tapauksessa, mutta tarvittavilta pelastusyksiköiden määriltään ja niiden evakuointikyvyiltä suuremmat. Käytännössä vaihtoehdot olisivat siis vastakkaisen osapuolen suostumuksella G II -sopimuksen mukainen meripelastus tai ilman suostumusta tapahtuva Combat SAR -tyyppinen sotilasoperaatio. On myös todettava, että vaikka Suomen toimesta kumpaakaan pelastusoperaatiota ei toteutettaisi, niin vastakkainen osapuoli on G II -sopimuksen veloittamana vastattava omalta osaltaan haaksirikkoutuneiden pelastamisesta ¹⁴⁸.

On huomattavaa, että ns. salvage-toimintaa eli aluksen ja sen lastin pelastamista taisteluolosuhteissa ei vaikuta suojaavan mikään valtiosopimus. Toisaalta tämä on ymmärrettävää sodan sääntöjen näkökulmasta, koska sotatoimien tarkoituksena on nimenomaan tuhota materiaalia. Sodan sääntöjen tavoitteena on vähentää ihmisten turhia kärsimyksiä, eikä mahdollistaa materiaalin pelastamista. Kuitenkin huomioiden nykyaikainen käsitys ympäristöpilaantumisen estämisen tärkeydestä, tällainen salvage-toiminta olisi tietyissä tilanteissa oltava mahdollista myös aseellisen selkkauksen aikana. Toimintaedellytykset olisivat tarpeen esimerkiksi öljytankkerille taistelualueella tapahtuneen haverin osalta.

4.6 Case rannikkojoukon taistelu saarella

Rannikkojääkärijoukon hyökätessä vastakkaisen osapuolen miehittämään saareen tapahtuu haavoittuneiden evakuointi saaren maihinnousurannan läheisyyteen perustettuun haavoittuneiden kokoamispiisteeseen ¹⁴⁹. Tämä saarella tapahtuva haavoittuneiden evakuointi tapahtuisi G I -sopimuksen mukaisesti, koska toiminta tapahtuu maissa. Jatkokuljetuksen osalta saa-

¹⁴⁶ Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Viron tasavallan hallituksen välillä merellä ja ilmassa tapahtuvasta yhteistyöstä etsintä- ja pelastuspalvelussa 4 artikla (SopS 53/1999)

¹⁴⁷ G II (SopS 8/1955) artiklat 15 ja 17

¹⁴⁸ G II (SopS 8/1955) artikla 18

¹⁴⁹ G II (SopS 8/1955) artikla 4

resta mantereelle olisi mahdollista tukeutua hyökkäävän joukon organisaatioon kuuluvaan venekalustoon.

Edellä kuvatussa tilanteessa olisi mahdollista myös käyttää meripelastuskeskuksen meripelastustehtävään käskemiä merivartiokomppanian veneitä tai G II -sopimuksen mukaisia rannikopelastusaluksia. Näistä jälkimmäisillä olisi suoja sotatoimilta myös maajoukkojen toiminnan osalta¹⁵⁰. Kummassakin tapauksessa jatkokuljetus mantereella sotasairaalaan jatkuisi G I -sopimuksen mukaisin keinoin.

Tämän tyyppisessä operaatiossa meripelastuskeskuksen ja Merivoimien operatiivisen keskuksen yhteistyö korostuu. Voidakseen tehokkaasti varautua haavoittuneiden evakuointiin, meripelastuskeskus tarvitsee riittävän tarkan ennakkotiedon Merivoimien operatiivisesta keskukselta.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Nykyisen lainsäädännön mukaan Rajavartiolaitos on johtava meripelastusviranomainen niin rauhan kuin poikkeusolojen ja sodan aikana. Tarkastelemalla kansallista lainsäädäntöä kävi ilmi, että sodan aikana Suomea velvoittavat samat kansainväliset valiosopimusvelvoitteet kuin rauhankin aikana, eikä kansallisen lainsäädännön kautta tule sellaisia muutoksia, jotka mahdollistaisivat valtiosopimuksista poikkeamisen.

Kuitenkin käytännössä Geneven sopimukset osaltaan mahdollistavat, mutta toisaalta rajoittavat sodan ajan meripelastuksen suorittamista. Kansallinen lainsäädäntö huomioi hyvin merenkulun ja kansainvälisen merioikeuden vaikutuksen meripelastukseen. Sen sijaan Geneven sopimusten vaikutus sodan ajan meripelastuksen osalta on osin huomioimatta. Tästä syystä kansallinen lainsäädäntö on tältä osin osittain puutteellinen niiden toimien osalta, jotka olisi- vat tarpeen sodan ajan meripelastuksen toteuttamiseksi.

Taistelun alueen meripelastuksen ja CSAR-toiminnan rajapinta ei ole myöskään täysin selkeä. Tästä syystä Rajavartiolaitoksen ja Puolustusvoimien olisi hyödyllistä suunnitella yhteiset suuntaviivat toiminnan perustaksi ja jatkosuunnittelun käynnistämiseksi.

¹⁵⁰ G I (SopS 8/1955) artikla 20 sekä commentary G II artikla 27
<https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?viewComments=LookUpCOMART&articleUNID=6AF12DF4E4518838C12563CD0051A70D>

Huomioimatta sitä, millä tavalla Rajavartiolaitos kehittää tulevaisuudessa poikkeusolojen ja sodan ajan meripelastuksen suorituskykyjä, on näiden suorituskykyjen valmistelu ja harjoittelu aloitettava jo hyvissä ajoin rauhan aikana. On tunnettu tosiasia, että aseellisen selkkauksen aikana harjoittelu on myöhäistä.

Tämä tutkielma on sodan ajan meripelastuksen perustutkimusta ja tämän myötä on esiin nousut jatkotutkimusaiheiksi ainakin sodan ajan meripelastuksen lainsäädännön kehittäminen, sodan ajan neutraalien meripelastusyksiköiden määrän ja käyttöperiaatteiden määrittäminen sekä sodan ajan meripelastuksen taktinen toteuttaminen.

LÄHTEET

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Rajavartiolaitoksen asiakirjat

RVLPAK C.16 28.9.2012 Dno 5483/42/2012 Meripelastustoimen johtamisjärjestelmä.

1.2 Muiden viranomaisten asiakirjat

Sisäministeriön päätös 9.6.2014 Dno 4782/03/2013.

Viikinki veneen onnettomuuden tutkintatoimikunnan selvitys

http://www.onnettomuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/vesiliiken_neonnettomuuksie_ntutkinta/vanhemmattutkinnat/qcUKjw0CF/1_1978_Tutkintaselostus.pdf

1.3 Opinnäytteet

Halonen, Markku, Meripelastus Suomessa, heinäkuu, 1997.

Järäinen, Jani, Suomen meripelastusjärjestelmän kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet, helmikuu, 2001.

Lahtinen, Jari, Meripelastuspalvelun kansainvälinen yhteistoiminta ja sen kehittäminen, huhtikuu, 1997.

Leppänen, Petteri, Meripelastuksen johtamisen kompleksisuus Suomessa, kesäkuu 2010.

Nousiainen, Kari; Suomen meripelastusjärjestelmän kehittäminen, kesäkuu, 1995.

1.4 Ohjesäännöt

ATP 10(D) Search and rescue, NATO- unclassified,1995.

<http://www.navedu.navy.mi.th/stg/databasestory/data/laukniyom/ship-active/big-country-ship/United-States/ATP/atp10.pdf>

1.5 Haastattelut

Paavo Wihurin haastattelu 3.2.2015

Kari T. Takamaan haastattelu 27.3.2015

1.6 Muut julkaisemattomat lähteet

SMPS kirje Merivoimien Esikunnalle 18.9.1986

Paavo Wihurin esitelmä 2.8.2008 Meripelastusseura neutraalina pelastajana

Sähköposti Paavo Wihuri 12.11.2014

International Committee of the Red Cross tietokanta

<https://www.icrc.org/en>

2 JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Tuominen, Marko: Meripelastustoimien riskien analysointi, Maanpuolustuskorkeakoulu taktiikanlaitos Julkaisusarja 1, Nro 1/2005.

2.2 Kirjallisuus

Husa, Jaakko, Mutanen Anu & Pohjalainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa, 2., uudistettu painos. Talentum Oy ja kirjoittajat. Tampere 2008.

IAMSAR Manual, International aeronautical and maritime search and rescue manual, Volume I Organization and management 2013 edition IMO/ICAO London/Montreal, 2013.

Peltoniemi, Uuno, Säteri, Kai & Kirjavainen, Ilmari: Rajavartiolaitos 1919-1969. Rajamme Vartijat ry. Mikkeli 1969.

Rajavartiolaitos, Raja- ja merivartiokoulu, Meripelastusopas 2006, Edita Prima Oy, 2006.

Rosén, Gunnar & Parkkari, Juhani: Sodan lait käsikirja. Edita Publishing Oy. Helsinki 2004.

San Remo Manual on International law applicable to armed conflicts at sea. International Institute of Humanitarian Law, Doswald-Beck, Louise (ed.): Cambridge University Press. New York 1995.

Sisäasiainministeriö. Meripelastusohje 1980. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1981.

Sisäasiainministeriö, Rajavartiolaitoksen esikunta, Meripelastusohje 2010.

Sundbäck, Esa: Merivartiointia 75 vuotta. Kainuun sanomat Oy. Kajaani 2005.

Ulkoasiainministeriö: Sodan oikeussäännöt. Oy Edita Ab Helsinki 1997.

2.3 Artikkelit

James E. Moentmann, Edward E. Holland and Gary A. Wolver , Artikkelit Joint Combat Search and Rescue - Operational Necessity or Afterthought?, JFQ / Spring 1998, s. 44-51.

2.4 Lehdet

Kaisalo Jorma, Rannikon puolustaja, Maaliskuu 1981 no:1, artikkeli Meripelastuspalvelun historiaa, nykypäivää ja tukevaisuuden näkymiä, s. 5-13.

2.5 Säädökset

2.5.1 Valtiosopimukset

Kansainvälisen siviili-ilmailun yleissopimus (SopS 11/1949)

Asetus maasotatoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantami-

sesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana tehtyjen Genèven sopimusten voimaansaattamisesta (SopS 8/1955).

Aavaa merta koskeva yleissopimus. (SopS 6-7/1965).

Asetus kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta ja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta tehtyjen vuoden 1949 Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirjojen voimaansaattamisesta (SopS 82/1980).

Asetus ihmishengen turvallisuudesta merellä vuonna 1974 tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen voimaan saattamisesta (SopS 11/1981).

Kansainvälinen yleissopimus etsintä- ja pelastuspalveluksesta merellä. (SopS 86/1986).

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Ruotsin kuningaskunnan välillä yhteistyöstä meri- ja lentopelastuksen alalla (SopS 27/1994).

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Venäjän federaation hallituksen välillä yhteistyöstä merenkulun ja ilmailun etsintä- ja pelastuspalvelun alalla (SopS 28/1994).

Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimusta. (SopS 49-50/1996).

Sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Viron tasavallan hallituksen välillä merellä ja ilmassa tapahtuvasta yhteistyöstä etsintä- ja pelastuspalvelussa (SopS 53/1999).

Tasavallan presidentin asetus etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (SopS 5/ 2002).

Tasavallan presidentin asetus etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen muutosten lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (SopS 89/2009).

2.5.2 Lait

Laki alusten yhteentörmäyksestä sekä pelastuspalkkiosta (64 /1923).

Laki rajavartiolaitoksesta (980/1944).

Laki rajavartiolaitoksesta (5/1975).

Laki rajavartiolaitoksesta annetun lain muuttamisesta (358/1976).

Laki meripelastuspalvelusta (628/1982).

Laki rajavartiolaitoksesta (320/1999).

Meripelastuslaki (1145/2001).

Rajavartiolaki (578/2005).

Asevelvollisuuslaki (1438/2007).

Meripelastuslain muutos (1660/2009).

Pelastuslaki (379/2011).

Valmiuslaki (1552/2011).

2.5.3 Asetukset

Asetus merivartiolaitoksesta (196/1930).

Asetus rajavartiolaitoksesta (2/1976).

Asetus rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen muuttamisesta (336/1980).

Asetus meripelastuspalvelusta (661/1982).

Asetus Rajavartiolaitoksesta (358/1992).

Asetus Rajavartiolaitoksesta (1026/1994).

Valtioneuvoston asetus meripelastuksesta (1661/2009).

2.5.4 Päätökset

Valtioneuvoston päätös järjestelyistä pelastuspalvelun kehittämiseksi 15.3.1973

2.6 Muut julkaistut lähteet

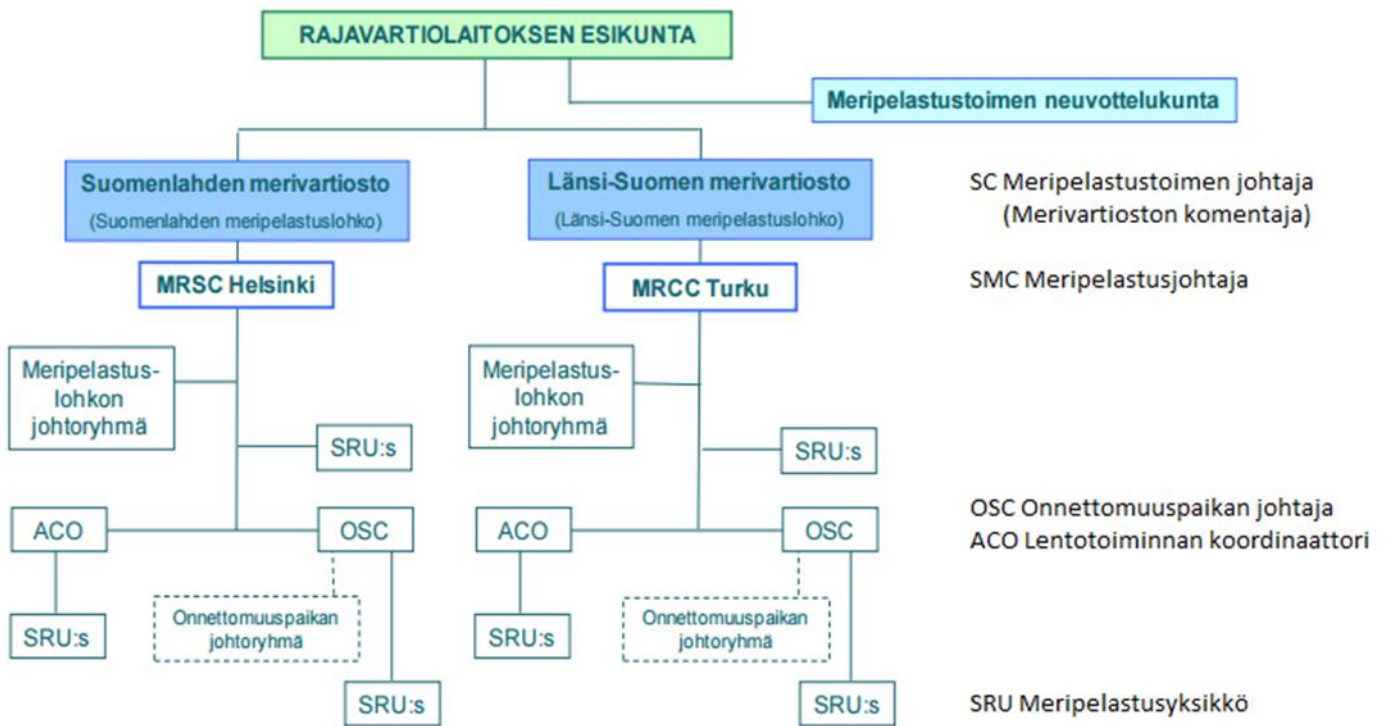
Hallituksen esitys eduskunnalle etsintä- ja pelastuspalvelua merellä koskevan vuoden 1979 kansainvälisen yleissopimuksen muutosten hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä meripelastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 71/2001 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle rajavartiolaitosta ja rajavyyhkyettä koskevan lainsäädännön uudistamiseksi HE 6/2005 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle asevelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 37/2007.

Hallituksen esitys eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta HE 257/2010.

Meripelastuksen johtosuhteikaavio

Valikoituja artikloja Genèven vuoden 1949 yleissopimuksista ja vuoden 1977 Geneven I-IV sopimuksien lisäpöytäkirjoista

SopS 8/1955 artikla 27

Rannikkopelastusalukset.

Aluksia, joita valtio tai virallisesti tunnustetut avustusyhdistykset käyttävät rannikkopelastustoimintaan, on niinkään samoin edellytyksin kuin 22 ja 24 artiklassa on sanottu, pidettävä loukkaamattomina ja suojeltava, mikäli sotatointen vaatimukset sen sallivat. Samoin on mikäli mahdollista suhtauduttava kiinteisiin rannikkolaitteisiin, joita yksinomaan sanotut alukset käyttävät ihmisystävällistä tehtäväänsä varten.

SopS 8/1955 artikla 22

Ilmoitus sotilaallisista sairaala-aluksista ja niiden suojelu

Sotilaalliset sairaala-alukset, toisin sanoen alukset, jotka vallat ovat rakentaneet ja varustaneet erikoisesti ja yksinomaan haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden auttamiseksi, hoitamiseksi ja kuljettamiseksi, ei saa missään olosuhteissa ahdistaa hyökkäyksellä tai vallata, vaan niitä on jokaisena ajankohtana pidettävä loukkaamattomina ja suojeltava, edellyttäen että niiden nimet ja tuntomerkit on tiedoitettu selkkauksen osapuolille kymmenen päivää ennen niiden käyttämistä. Ilmoituksessa on tuntomerkkeinä mainittava vetomäärä bruttorekisteritonneissa, pituus keulasta perään sekä mastojen ja savupiippujen lukumäärä.

SopS 8/1955 artikla 24

Avustusyhdistysten ja yksityisten sairaala-alukset.

I.Selkkaukseen osalliseen valtaan kuuluvain.

Sairaala-aluksia, joita Punaisen Ristin kansalliset yhdistykset, virallisesti tunnustetut avustusyhdistykset tai yksityiset käyttävät, on suojeltava samalla tavoin kuin sotilaallisia sairaala-aluksia ja ne ovat turvatut valtaamiselta, jos se selkkauksen osapuoli, josta ne ovat riippuvaisia, on antanut niille virallisen tehtävän ja sikäli kuin 22 artiklan määräyksiä ilmoituksen tekemisestä on noudatettu. Näiden alusten mukana tulee olla asianomaisen viranomaisen antama todistus siitä, että aluksen varustaminen ja lähtö ovat tapahtuneet todistuksen antajan sitä valvossa.

SopS 8/1955 artikla 30

Sairaala-alusten käyttö.

Alusten, jotka on mainittu 22, 24, 25 ja 27 artiklassa, on annettava apua ja avustusta haavoittuneille, sairaille ja haaksirikkoutuneille kansallisuudesta riippumatta. Korkeat sopimuspuolet sitoutuvat olemaan käyttämättä näitä aluksia mihinkään sotilaalliseen tarkoitukseen. Nämä alukset eivät saa millään tavoin häiritä taistelevain puolten liikkeitä. Taistelujen aikana ja jälkeen ne toimivat omalla vastuullaan.

Sops 8/1955 artikla 31

Valvonta- ja tarkastusoikeus

Selkkauksen osapuolilla on oikeus valvoa ja tarkastaa 22, 24, 25 ja 27 artiklassa mainittuja aluksia. Ne voivat kieltää avustuksen näiltä aluksilta, käskää ne poistumaan, määrätä niille tietyn kulkusuunnan, säännöstellä niiden radiolennättimen ja muiden tiedoitusvälineiden käytön, vieläpä pidättää ne enintään seitsemän päivän ajaksi pysähtymiskäskystä lukien, jos olosuhteiden vakavuus sitä vaatii.

Ne voivat väliaikaisesti asettaa alukseen toimitsijan, jonka yksinomaisena tehtävänä on niiden käskyjen täytäntöönpanon turvaaminen, jotka on annettu ensimmäisen kappaleen määräysten nojalla.

Selkkauksen osapuolten on, mikäli mahdollista, merkittävä sairaala-alusten laivapäiväkirjaan, sairaala-aluksen päällikön ymmärtämällä kielellä, niille antamansa käskyt.

Selkkauksen osapuolet voivat joko yksipuolisesti tai erikoissopimuksen nojalla sijoittaa sairaala-aluksiinsa puolueettomia huomioitsijoita toteamaan, että tämän sopimuksen määräyksiä on tarkoin noudatettu.

Sops 8/1955 artikla 43 (vain osa artiklasta)

Sairaala-alusten merkitseminen.

Alusten, jotka on mainittu 22, 24, 25 ja 27 artiklassa, on merkittävä itsensä seuraavasti:

- a) niiden kaikkien ulkopintain tulee olla valkoisia;
- b) yksi tai useampia mahdollisimman suuria tummanpunaisia ristejä on maalattava rungon molemmille puolille sekä vaakasuorassa tasossa oleviin pintoihin niin että ne ovat mahdollisimman selvästi näkyviä sekä ilmasta että mereltä katsoen.

Kaikkien sairaala-alusten on niiden tuntemista varten nostettava kansallinen lippunsa sekä lisäksi, jos kysymys on puolueettoman maan aluksesta, sen selkkaukseen osallisen vallan lippu, jonka johdon alaisiksi ne ovat asettu-
neet. Valkoisen punaristilipun tulee liehua isossa mastossa niin ylhäällä kuin mahdollista.

Sairaala-alusten pelastusveneet, rannikkopelastusveneet ja kaikki lääkintähuollon käytössä olevat pienet alukset on maalattava valkoisiksi ja niissä tulee olla selvästi näkyvät tummanpunaiset ristit. Niihin on yleensä sovellet-
tava, mitä edellä on sanottu sairaala-alusten merkitsemistavoista.

Edellä mainittujen alusten, jotka tahtovat öiseen aikaan tai huonon näkyvyyden vallitessa varmistautua niille kuuluvasta suojasta, tulee sen selkkaukseen osallisen vallan suostumuksella, jonka vallassa ne ovat, ryhtyä tar-
peellisiin toimenpiteisiin tehdäkseen maalauksensa ja erottavat tunnuksensa riittävän näkyviksi.

Sops 8/1955 artikla 39

Lääkintäilma-alukset.

Lääkintäilma-aluksiin, toisin sanoen ilma-aluksiin, joita käytetään yksinomaan haavoittuneiden, sairaiden ja
haaksirikkoutuneiden siirtämiseen taikka lääkintähenkilökunnan ja varusteiden kuljetukseen, ei saa kohdistaa
hyökkäystä, vaan sodankävijäin on pidettävä niitä loukkaamattomina niiden suorittaessa lentoja korkeuksissa,
aikoina ja reiteillä, joista kaikki asianomaiset sodankävijät ovat keskenään erityisesti sopineet.

Niiden on kansallisten värien ohella näkyvästi kannettava 41 artiklassa tarkoitettua tunnusmerkkiä ala-, ylä- ja
sivupinnoillaan. Ne on varustettava jokaisella muulla merkillä tai tuntemisvälineellä, joka on vahvistettu sodan-
kävijäin tekemässä sopimuksessa joko vihollisuuksien alkaessa tai niiden kestäessä.

Jollei toisin ole sovittu, on lentäminen vihollisalueen tai vihollisen valtaaman alueen yli kielletty.

Lääkintäilma-alusten on noudatettava jokaista kehoitusta laskeutua maahan tai veteen. Siten määrätyn laskeutu-
misen tapahduttua ilma-alus ja siinä olevat saavat jatkaa lentoaan sitten kun ehkä on toimitettu tarkastus.

Siinä tapauksessa, että vihollisalueelle tai vihollisen valtaamalle alueelle on jouduttu laskeutumaan tahattomasti,
haavoittuneet, sairaat ja haaksirikkoutuneet sekä ilma-aluksen miehistö ovat sotavankeja. Lääkintähenkilökuntaa
on kohdeltava 36 ja 37 artiklan mukaisesti.

Sops 82/1980 artikla 62

Yleinen suojele

1. Siviililuontoisia väestönsuojeluorganisaatioita ja niiden henkilöstöä on kunnioitettava ja suojeltava tämän
pöytäkirjan ja erityisesti tämän osan määräysten mukaisesti. Niillä on oikeus suorittaa väestönsuojelutehtävänsä
muuten paitsi ehdottoman sotilaallisen välttämättömyyden estäessä.

2. Edellä olevan 1 kappaleen määräykset koskevat myös siviilihenkilöitä, jotka eivät ole väestönsuojeluorgani-
saation jäseniä, mutta toimivat väestönsuojelutehtävissä asianomaisten viranomaisten kehotuksesta ja niiden
valvonnan alaisena.

3. Väestönsuojelussa käytettävistä rakennuksista ja materiaalista ja siviiliväestölle tarkoitetuista suojista määrää-
tään 52 artiklassa. Väestönsuojelun käyttöön tarkoitettuja laitteita ja materiaalia ei saa hävittää tai käyttää muu-
hun tarkoitukseen paitsi sen osapuolen luvalla, jolle ne kuuluvat.

SopS 82/1980 artikla 67

Väestönsuojeluorganisaation palveluksessa olevat asevoimien jäsenet ja sotilasyksiköt

1. Väestönsuojeluorganisaation palveluksessa olevia asevoimien jäseniä ja sotilasyksiköitä on kunnioitettava ja
suojeltava edellyttäen, että:

a) kyseinen henkilöstö ja sotilasyksiköt on määrätty pysyvästi ja yksinomaan 61 artiklassa tarkoitettujen tehtävi-
en hoitoon;

b) kyseinen henkilöstö, joka on määrätty tähän tarkoitukseen, ei selkkauksen aikana hoida mitään muita sotilaa-
llisia tehtäviä;

c) kyseinen henkilöstö on selvästi erotettavissa muusta sotilashenkilöstöstä siten, että siihen kuuluvilla on näky-
vällä paikalla väestönsuojelun kansainvälinen tunnus sopivan suuruisena ja että heille annetaan tämän pöytäkir-
jan I liitteen V luvussa tarkoitettu henkilökortti, joka todistaa heidän asemansa;

d) kyseisellä henkilöstöllä ja yksiköillä on vain kevyitä henkilökohtaisia aseita järjestyksen ylläpitämiseksi tai
itsepuolustukseksi. Tässä tapauksessa sovelletaan 65 artiklan 3 kappaleen määräyksiä;

e) kyseinen henkilöstö ei välittömästi osallistu vihollisuuksiin eikä myöskään väestönsuojelutehtävänsä ulkopuo-
lella suorita vastapuolelle vahingollista toimintaa eikä sitä käytetä tällaiseen toimintaan;

f) kyseinen henkilöstö ja yksiköt toimivat väestönsuojelutehtävissä ainoastaan oman osapuolensa kansallisella
alueella.